

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA POMOCNÝCH VĚD HISTORICKÝCH A ARCHIVNÍHO STUDIA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

TOMÁŠ JAN OTRADOVEC

ČESKÉ VELKOPŘEVORSTVÍ SUVERÉNNÍHO ŘÁDU
MALTÉZSKÝCH RYTÍŘŮ ZA VELKOPŘEVORA
MICHAELA FERDINANDA Z ALTHANNU

Praha 2016

Doc. PhDr. Zdeněk Hojda, CSc.

Na tomto místě bych velmi rád poděkoval vedoucímu své diplomové práce Doc. PhDr. Zdeněku Hojdovi, CSc. za cenné rady a připomínky, vstřícný přístup a toleranci.

Současně bych chtěl poděkovat Mgr. Jitce Křečkové z prvního oddělení Národního archivu v Praze za umožnění práce s archiváliemi.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 2016

podpis

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá Českým velkopřevorstvím Suverénního řádu maltézských rytířů za převora Michaela Ferdinanda z Althannu. Snaží se popsat správní vývoj řádu od středověku do konce 18. století. První část diplomové práce pojednává o historickém vývoji řádu jak ve světě, tak na území koruny české a přibližuje postavení, strukturu a fungování jednotlivých řádových složek.

Druhá část je věnována Frá Michaelu Althannovi, velkopřevorovi Českého velkopřevorství maltézského řádu (1767 – 1789), jeho vojenské a duchovní kariéře.

Klíčová slova: velkopřevor , rytíř, správa, kostel, řádová jurisdikce

Summary

This master thesis is dealing with Czech Grandpriory of the Sovereign Order of Malta in the Time of Prior Michael Ferdinand Althann. It tries to describe the administrative development of the Order from the Middle Ages till the 18th century. The first part of Master thesis is mentioned the history of the order on the world either to the territory of the Czech crown and the closer position, structure and functioning of the various departements of the order.

The second part is interested in about Frá Michael Althann, Maltase Grandprior (1767 – 1789), his is military career and spiritual

Key words: grandprior, knight, administration, church, order jurisdiction

Obsah

ÚVOD	1
1. Přehled dosavadního bádání a stav pramenné základny	4
2. Dějiny řádu	7
2.1. Dějiny řádu ve světě	7
2.2. Dějiny českého velkopřevorství do roku 1790	12
2.3. Specifické mezinárodní postavení řádu a jeho suverenita	18
2.4. Statuta řádu po Codex de Rohan	21
4. Struktura řádu	25
4.1. Struktura českého velkopřevorství v 18. století	29
5. Finanční a majetkové zajištění řádu v českých zemích v 18. století	31
6. Velkopřevorský archiv v Praze	33
6.1. Listiny	34
6.2. Listiny týkající se jednotlivých komend	36
6.3. Spisy	38
7. Pražský konvent maltézských rytířů	42
7.1. Personální obsazení českého velkopřevorství - konventu kněží v 18. století	43
7.2. Správa kněžského konventu	46
7.3. Pohřbívání členů konventu	47
8. Maltézská jurisdikce	49
8.1. Stručný vývoj Postranního práva Panny Marie pod řetězem	49
8.2. Vrchnostenská správa	49
9. Významní členové řádu	52
9.1. Maxmilian Ulysses von Browne	52
9.2. Frá Josef Maria Colloredo-Mels a Wallsee	52
9.3. Frá Johannes Nepomuk Mayer	53
10. Michael Ferdinand z Althannu	54
10.1. Historie rodu Althannů	54
10.2. Život a kariéra	55
10.3. Althann jako fundátor a mecenáš	59
10.4. Korespondence	59
11. Závěr	61
Seznam použité literatury a pramenů	62
Příloha č. 1	66
Codicil	69
Příloha č. 2	71

Příloha č. 3.....	73
Příloha č. 4.....	75
Příloha č. 5.....	76
Příloha č. 6.....	77
Příloha č. 7.....	78
Příloha č. 8.....	79

ÚVOD

V České republice je Suverénní řád maltézských rytířů znám spíše pod názvy johanité¹ nebo také svatomáříští rytíři. Jde o nejstarší a nejdéle kontinuálně fungující katolický řád ve střední Evropě. Tento řád je do jisté míry specifický svou právní a fyzickou dualitou, což lze dovodit z historického vývoje. Je spojován především s křížovými výpravami, boji proti Turkům a loupeživým korzárům. Jeho symbol osmihrotý bílý kříž na červeném poli byl chápán jako symbol křesťanské víry, charity a humanity.

Maltézští rytíři, na rozdíl od ostatních rytířských řádů, jako němečtí rytíři nebo templáři, byli řádem hospitálským. Jinými slovy věnovali se zřizování a vedení špitálů, péči o chudé a nemocné a doprovázeli poutníky na cestě do Svaté země. Johanité byli již od počátku řádem s vysokým procentem členů nepocházejících z jedné země, což přispívalo k jeho internacionalizaci. Díky tomu se dařilo zakládat řádové domy, zvané komendy, po celém tehdejší křesťanském světě. Nejinak tomu bylo i s Čechami, Moravou a Slezskem.

Je nesporné, že se johanité jako rytířský řád, věrný svému původnímu poslání v zemích Koruny české, udržel nejdéle ze všech rytířských řádů, které vznikly v Jeruzalémě. S jistou mírou nadsázky by se dalo konstatovat, že v Českém království zdomácněl. Vývoj řádu sv. Jana Jeruzalémského je dost složitý. Zejména léta po opuštění Svaté země jsou plná zvratů, proto považuji za důležité uvádět pokud možno co nejpřesnější data. Také se zaměřuji na jednotlivé osobnosti řádu, které bývají mnohdy v literatuře velmi střídmě uváděny, ba dokonce úplně pomíjeny. Někteří autoři se při popisu dějin řádu spokojí jen s konstatováním faktu, že se ta či ona událost stala bez jakýchkoli souvislostí. Díky velkému množství listinného materiálu a faktu, že digitalizace fondu českého velkopřevorství v Národním archivu postupuje velmi rychle, bylo možné již známé informace porovnat přímo s pramenem, a to bez přílišné časové náročnosti. Pokud nastala ovšem situace, že se informace v pramenech rozcházel, bylo nutné je prověřit. Jelikož se jednalo v mém případě o jména či postavení některých jedinců, bylo dohledávání dost náročné. Některé osobnosti vedly korespondenci i v pěti různých jazycích, což práci neulehčovalo. Tako zvyklost se projevila zejména v 17. a 18. století, kdy byla Evropa již dosti propojena a komunikace mezi jednotlivými řádovými složkami se tímto zrychlila a množství archivního materiálu tak narůstá.

1 Ottův slovník naučný, ilustrovaná *encyklopedie obecných vědomostí*, Praha 1888 – 1909.

Svou pozornost bych v první části práce rád zaměřil na správní systém maltézského řádu v průběhu 18. století. Mohu vycházet z listinných podkladů, které mi skýtá řádový archiv českého velkopřevorství, uložený v Národním archivu v Praze. Řád má také další archivy, které nejsou tak rozsáhlé jako ten v Praze, které se nacházejí ve Vídni, na Maltě a v Římě. Příkladem může být originál buly z 15. února 1113, vydané papežem Pascalem II. johanitskému řádu, která se nachází v archivu na Maltě. Bula je základem nezávislého vývoje řádu a její opisy se nacházely v každém správním sídle řádu po celé Evropě a Středomoří. Jako mnoho jiných řádů, disponuje dosud maltézský řád poměrně vzácným knihovním fondem², tzv. Maltézskými knihovnami, které jsou uloženy v Národním archivu v Praze, Římě a na Maltě.

V práci se pokusím nastínit historickou strukturu řádového správního systému se zřetelem na 18. století a dobu života velkopřevora Althanna (1708 - 1789). Chtěl bych se zaměřit na systém uspořádání listin³ týkajících se řádu, správu postranního práva Panny Marie pod řetězem, celého řádového dominia a personalia členů řádu. Díky dohledu převorů konventu kněží maltézského řádu se do současnosti dochoval archiv českého velkopřevorství v tak báječném stavu, že je možné postupně sledovat celý dějinný vývoj v zemích Koruny české, a to včetně historických souvislostí. Ony historické souvislosti je možno čerpat z osobních fondů některých představitelů řádu, z veřejných knih spravovaných řádem a dále níže specifikovaného archivního materiálu z fondu Maltézští rytíři - české velkopřevorství⁴.

Druhá část práce je věnována osobě velkopřevora Michaela Ferdinanda Althanna, velkokřižníka řádu, tajného císařského rady a velitele vojenského pluku. Chtěl bych zmínit poměrně zachovalou korespondenci, která je uložena v Národním archivu v Praze, Maltézští rytíři - české velkopřevorství (1085 - 1875), oddíl korespondence různá.⁵ Pokusím se zrekonstruovat život Althanna na základě listinných dokladů z doby jeho života.

Celé osmnácté století se vyznačuje vlivem osvícenství, které je charakterizováno změnou nálad ve společnosti. Je to zlom v myšlení a chápání světa vyznačující se odmítavou reakcí na

2 Petr Mašek, *Zámecké, hradní a palácové knihovny v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: k výstavě 50 let oddělení zámeckých knihoven Knihovny Národního muzea 1954–2004*. Praha 2004.

3 Karel Beránek – Věra Uhlířová, *Archiv českého velkopřevorství maltéského řádu, Inventář SÚA, Díl I. - Listiny 1128 - 1880, sv. 1-4*, Praha 1966.

4 NA, Maltézští rytíři - české velkopřevorství (1085 - 1875).

5 NA, Maltézští rytíři - české velkopřevorství, Praha, karton č. 86, inv. č. 27, Dopisy advokáta Menvilla. z Malty hraběti Michaelu Fredinandovi Althannovi, velkopřevoru českému 1770 – 1773.

barokní religiozitu, proti níž je stavěn vlastní prostředek a možnosti člověka. Pro habsburskou monarchii toto období znamenalo utužení byrokratické správy a centralizaci moci do rukou panovníka.

K době vlády Althanna a jeho předchůdců je k dispozici mnoho písemných pramenů a archivního materiálu, ale jen málokdy si uvědomíme, že působení řádu nebylo jen v duchovní rovině, ale i v sociální, kulturní a hospodářsko-správní. Šlechtici a kněží se s oblibou nechávali portrétovat ve specifické řádové uniformě nebo v řádovém rouchu zvaném kukula. Posledně jmenované je dodnes určeno výhradně k církevním slavnostem. Celá staletí byl řád schopen se flexibilně přizpůsobit době, a to se mu daří i v moderním světě.

1. Přehled dosavadního bádání a stav pramenné základny

O maltézském řádu, či o johanitech, je možné se dočíst v mnoha publikacích, encyklopedích církevních řádů a v další odborné literatuře. Mnozí autoři se omezují výhradně na notoricky známá fakta o křižácích.

O maltézském řádu většinou píše jeho členové, případně církevní hodnostáři. V Paříži vyšla v roce 1732 encyklopedie katolického kněze Luise Morériho⁶, ve které zmiňuje johanity.

Jedním z prvních českých autorů, kteří se širěji zmiňují o řádu, je bezpochyby August Česlav Ludikar⁷. Je nutné dodat, že toto dílo je psáno v českém jazyce. Dalším autorem, kterého je třeba zmínit, je Mathias Maria Feyfar⁸, který v roce 1882 napsal o řádu a jeho představitelích. Zejména o velkopřevorech Rudolfovi Colloredo-Wallsee a jeho nástupci Franzi Xaveru Khevenhüller-Metsch. Heslo johanité je rovněž uvedené v Ottově slovníku naučném⁹. Díky edici Václava Novotného (*Inquisitio domorum hospitalis S. Johannis Hierosolimitani per Pragensem archidioecesim facta anno 1373*)¹⁰ známe personální obsazení komend ve druhé polovině čtrnáctého století. Tato edice je jedním z významných pramenů maltézského řádu v českých zemích. Další edicí, kterou lze jmenovat je *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*¹¹, kde lze nalézt některé editované listiny týkající se starších dějin řádu.

Ze zahraničních titulů bych rád zmínil francouzského autora Josepha Delaville Le Roulx¹². Z italské provenience uvedme dvoudílnou publikaci: „Politická historie vojenského

6 Luis Moréri, *Le grand dictionnaire historique, ou Le mélange curieux de l'histoire sacrée et profane*, Paris 1732.

7 August Česlav Ludikar, *O řádu maltánském, se zvláštním zřetelem na Čechy*, Klatovy 1878.

8 Mathias Maria Feyfar, *Aus dem Pantheon der Geschichte des hohen souveränen Johanniter-Ritter-Ordens. Die Retter der Landes-hauptstadt Prag: Rudolf Reichsgraf Colloredo-Wallsee und Franz Xav. Reichsgraf Khevenhüller-Metsch. Ein Beitrag zur Geschichte Böhmens und Österreichs..* Nicolsburg 1882.

9 Ottův slovník naučný XIII., Praha 1888-1909, s. 586-588

10 Václav Novotný, *Inquisitio domorum hospitalis S. Johannis Hierosolimitani per Pragensem archidioecesim facta anno 1373*, Praha 1900 in *Historický archiv* č. 19

11 Gustav Friedrich, *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*, Tomus I. - III., Praha 1904 – 1907.

12 Josepha Delaville Le Roulx, *Les Hospitaliers en Terre Sainte et à Chypre, 1100-1310*, Paříž 1904.

a špitálního řádu svatého Jana Jeruzalémského”, autorů Gottarda Bottarelli, Maria Monterisi¹³. Oproti tomu kniha člena sicilského převorství Vincenza Cicognary¹⁴ se věnuje modernějším dějinám řádu.

Svou pozornost nyní upřeme na soudobé autory, a to zejména na Bertholda Waldstein-Wartenberga¹⁵ a Marco Maria Marrocco Trischitta di Serramarrocco¹⁶. První z autorů se podrobně věnoval dějinám a spiritualitě řádu v době do 17. století a druhý z autorů se zaměřuje na moderní dějiny řádu. Dalším z autorů, který popisuje osudy řádu specifickým čtivým způsobem, je Ernle Bradford¹⁷, který popisuje celosvětové dějiny řádu s doplněním vztahujícím se k českému velkopřevorství z pera váženého kancléře řádu Františka Lobkowicze, který se více než historií řádu zabýval heraldikou a faleristikou.

Právnímu vývoji řádu se věnuje Giovanni Scarabelli ve své publikaci *Regola e Statuti di San Giovanni di Gerusalemme, Storia e spiritualità*¹⁸. Pro české a rakouské země je pozoruhodná publikace Leopolda Auera, který se věnuje spíše diplomatickým stykům Malty a Rakouska. Příkladem může být listina potvrzující johanitům jejich privilegia papežem Klementem VII. z 2. února 1523.¹⁹

Za zmínku stojí práce RNDr. Františka Skřivánka²⁰, který se věnuje, jak historickému vývoji řádu, tak heraldicko-genealogickému výzkumu znaků a epitafů členů řádu. Milada Vilímková se zaměřila na urbanistický vývoj tzv. maltéžské jurisdikce²¹. Simona Kotlárová se věnuje v článku k výročí sedmi set let komendy Horažďovice historickému vývoji komendy.²² Také Jiří Pořízka vydal několik prací vztahujících se k řádu, ale obsahově pojednává o době

13 Gottardo Bottarelli; Mario Monterisi, *Storia politica e militare del sovrano Ordine di s. Giovanni di Gerusalemme detto di Malta*, Bocca, 1940.

14 Vincenzo Cicognara, *I cavalieri dell'Ordine di S. Giovanni di Gerusalemme, detti di Malta*, Napoli 1840.

¹⁵ Berthold Waldstein Wartenberg: *Řád Johanitů ve středověku*, Praha 2008.

16 Marco Maria Marrocco Trischitta di Serramarrocco, *Cavalieri di Malta. Una leggenda verso il futuro*, Roma 1995.

17 Ernle Bradford, *Řádoví rytíři*. Praha 1996.

18 Giovanni Scarabelli, *Regola e statuti di San Giovanni di Gerusalemme. Storia e Spiritualità*, Venezia sine data.

19 Leopold Auer, *Malta. Vom Ordensstaat zur Europäischen Union. Ausstellung des Österreichischen Staatsarchivs, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien 2007*.

20 František Skřivánek, *Rytíři svatého Jana Jeruzalémského u nás*, Praha 1995.

21 Milada Vilímková, *Urbanistický vývoj území maltéžské jurisdikce*, Praha 1966.

22 Simona Kotlárová, *Sedm set let působení maltéžských rytířů v Strakoněch*, Strakonice 2002.

19. a 20. století. Jedním ze stěžejních archivních pomůcek, které jsem využil k sepsání této práce, jsou inventáře fondu českého velkopřevorství maltského řádu - spisový materiál a knihy²³, zpracovaný PhDr. Eliška Čáňová a PhDr. Anna Skýbová. Část archivu velkopřevorství, která je tvořena listinným materiálem, byla zpracována PhDr. Karlem Beránkem a PhDr. Věrou Uhlířovou.²⁴

23 Eliška Čáňová, Anna Skýbová, *Maltézští rytíři - české velkopřevorství (1085 - 1875) - spisy a knihy*, (1067)1395 – 1946, Inventář, Praha 1965.

24 Karl Beránek - Věra Uhlířová, *Archiv českého velkopřevorství maltského řádu – Inventář Státního ústředního archivu, Díl I. - Listiny 1128 – 1880, I-IV*, Praha 1966.

2. Dějiny řádu

2.1. Dějiny řádu ve světě

Dovolím si zde popsat vývoj a stručnou historii Suverénního vojenského a špitálního řádu sv. Jana Jeruzalémského z Rhodu a Malty, opíraje se o původní listinný materiál. Oficiální název řádu uvádím i v originálním znění v italském jazyce: „Sovrano Militare Ordine Ospedaliero di San Giovanni di Gerusalemme di Rodi e di Malta“²⁵. Latina a italština jsou od počátku úředními jazyky řádu. Máme-li pochopit veškeré souvislosti spojené se vznikem jednoho z nejzajímavějších rytířských řádů, který stál u počátku vzniku Jeruzalémského království, je zapotřebí obrátit svou pozornost do dnešního Jeruzaléma jedenáctého století. Zde se po první křížové výpravě proti Muslimům, zhruba kolem roku 1099, nacházel špitál pro poutníky směřující k hrobu Ježíše Krista. Špitál²⁶, který se nacházel ve čtvrti patriarchů – později čtvrti špitálních, byl spravován velkým bratrstvem „fraternitas maior“²⁷, které se řídilo řeholí sv. Benedikta²⁸ a jehož představeným byl podle pramenů mistr Gerhard.

Mnozí se domnívají, že se jednalo o bratrstvo podporované kupci z Amalfi, které si za svého patrona zvolilo Jana Almužníka, patriarchu alexandrijského. Staral se o nemocné a chudé. Ve dvanáctém století byl nahrazen Janem Křtitelem. V tomto století jsou již doloženy komendy řádu v přístavech Marseille, Bari a Messině²⁹.

Mistr Jeruzalémského špitálu byl velmi obratným diplomatem a již 15. února roku 1113 obdržel od papeže Pascala II. bulu „Pie postulatio voluntatis“.³⁰ Tato bula byla významným začátkem pro budoucí řád, neboť zaručovala bratrstvu svobodnou volbu představeného, papežskou ochranu, tedy přímý dohled papežské kurie nad bratrstvem a osvobození od desátků. Vydání takového dokumentu znamenalo naprostou nezávislost bratrstva na okolních

25 I nomi dell'Ordine: <http://www.orderofmalta.int/storia/667/i-nomi-dei-cavalieri-di-malta>.

26 V originále: Sacra domus hospitalis.

27 Berthold Waldstein Wartenberg: Řád Johanitů ve středověku, Praha 2008, s. 79.

28 Kol. autorů: Řeholní život v českých zemích, Kostelní Vydří, 1997, s. 36, Ora et labora – modli se a pracuj - „služba Bohu v modlitbě a práci, vše má být projevem lásky k Bohu“.

29 Ernle Bradford, Řádoví rytíři, Praha 1996.

30 Letos uplyne od tohoto data přesně 900 let, přičemž archiv řádu je téměř nedotčen včetně opisu papežovy buly

světských i církevních autoritách, krom papeže. V první čtvrtině dvanáctého století nastal velký příliv členů bratrstva, což údajně donutilo představené k omezení jejich přijímání.

Mnoho rytířů a příslušníků měšťského stavu, kteří se podíleli na křížových výpravách a dále chtěli podporovat dílo Boží, se přidávali k bratrstvu mistra Gerharda. Mnozí z nich však nechtěli být služebnými bratry ani kněžími. Záměrem těchto šlechticů bylo nadále plnit povinnosti, kterým se zavázali – službou Bohu a stát se oddanými vazaly samotného Ježíše Krista. Smyslem této služby byl život v chudobě, láska k bližnímu a pomoc druhým ke spáse. Také poslušnost řádu a představenému, čistota a odříkání bylo součástí života rytíře. I po dobytí Jeruzaléma nosili tito jedinci symbol kříže na prsou, aby bylo tehdejší společnosti jasné, že nejsou poddaní světskému pánu, ale samotnému Bohu.

V září roku 1120 zemřel mistr Gerhard a jeho nástupcem byl zvolen bratr Raymond de Puy³¹. Tento mistr³² špitálu prosazoval myšlenku, že není důležité se jen starat o poutníky a nemocné, ale zároveň je i ochraňovat. Také je autorem prvních statut řádu³³. Nově se statuta zmiňují i o vojenském doprovodu poutníků na cestách k hrobu Ježíše Krista. Waldstein-Wartenberg se domnívá, že změna zaměření řádu a rozšíření funkce řádu nastaly až v souvislosti se získáním hradu Beit Ghibelin³⁴. Dalším útočištěm řádu byl jeden z nejvýznamnějších a nejlépe zachovaných hradů v Sýrii, hrad Krak des Chevaliers (1142), který řád obdržel darem od Raimonda II., hraběte z Tripolisu. Součástí tohoto hradu bylo i několik menších strážních hradů a všechny ležely na strategicky důležité cestě do Tripolisu³⁵. V roce 1186 koupil řád od Bernarda Mazoir z Antiochie rozlehlý hrad Margat (*Marqab*)³⁶. Tato okolnost významně změnila funkci řádu z monasticko-špitální na vojensko-špitální.

31 Luis Moréri, *Le grand dictionnaire historique ou Le mélange curieux de l'histoire sacrée et profane*, Paříž 1732.

32 Titulatura představeného Johanitů v době 12. století není dosud přesně zmapována. Roku 1267 obdržel mistr řádu Frá Hugues de Revel od papeže Klementa IV. potvrzení velmistrovského titulu.

33 Matthew FESTING, *Membership in the Order of Malta: Regulations and commentary, Frater Raymondus de Podio Magister I. Členství v maltézském řádu, Regulativy a komentáře*. Rome 2011.

34 Berthold-Waldstein Wartenberg, *Řád Johanitů ve středověku*, s. 143; Katja Klement, *Gottes Gastgeber: Die Ritter des Hospitals von Jerusalem. Die vatikanische Handschrift Vat. Lat. 4852*, Salzburg 1996.

35 tamtéž, s. 145.

36 Marqab, či také Margat nebo Magrat (z arabštiny Qalaat al-Marqab, originálně قلعة المرقب) je křížácký hrad nacházející se v dnešní Sýrii. Byl jednou z nejmocnějších pevností rytířského řádu johanitů (či též špitálních, hospitaliérů či rytířů svatého Jana Jeruzalémského) ve Svaté zemi. Větším hradem řádu už byl jen slavný Krak des Chevaliers, ležící na jih od Marqabu dostupné na <https://www.cs.wikipedia.org/wiki/Marqab>.

Po dvousetleté přítomnosti johanitů ve Svaté zemi, která byla ukončena v roce 1291, bitvou u Akkonu se řád musel stáhnout ze všech svých držav v Jeruzalémě a přesídlit na ostrov Kypr. Ve městě Limassol byla komenda řádu, která poskytla domov johanitům na několik desetiletí. Řád byl nucen, zejména z ekonomického hlediska, začít budovat námořní flotilu, neboť pronájmy lodí byly nejisté. Během pobytu na Kypru se johanité zdokonalovali v péči o nemocné. V roce 1302 byla nucena generální kapitula stanovit minimální počet rytířů, kteří se byli povinni zdržovat v kyperském konventu. Důvodem byla nutnost zajistit chod špitálu a obranu ostrova. Studium medicíny, přírodních věd, chemie a spolupráce s arabskými lékaři vedlo k profesionalizaci řádových špitálů, které byly zakládány již po celé Evropě. V tomto směru byl řád specifický.

Již 13. srpna 1309 se řád, po nelehkých bojích přesunuje na ostrov Rhodos³⁷. Prvním velmistrem na Rhodu byl Frá Foulquese de Villaret. Dle dostupných pramenů prý bylo dobývání Rhodu tak finančně náročné, že si řád musel vypůjčit finance od benáckého bankéře a zastavit tak některé své příjmy z komend³⁸. V tu dobu již mocná flotila řádu bránila pronikání osmanských Turků dále do Středomoří. Loďstvo úspěšně odráželo pirátské nájezdy a bránilo se dvěma invazím muslimů.

V roce 1312 byl bulou papeže Klementa V. zrušen řád templářů³⁹ a velká část jejich majetku byla předána johanitům kromě taxativně vyjmenovaných oblastí v Evropě,⁴⁰ které si papežská stolice ponechává. Tím se z johanitů stal nejen nezávislý řád, ale také i majetkově zajištěný, což mělo velký vliv na rozvoj komend v evropských velkopřevorátech. Tentýž papež Klement V., který zrušil řád templářů, potvrdil velmistřovi a konventu vlastnictví ostrova Rhodos. Řád měl postaráno o svou existenci a plnil opět funkci ochránců křesťanské víry.

Pobyt na ostrově Rhodos se vyznačuje mnoha úspěšnými vojenskými akcemi proti muslimům, korunované diplomatickou dohodou uskutečněnou v roce 1403 mezi velmistrem

37 Od té doby se ve jménu řádu objevuje jméno ostrova, kde řád vytrval až do roku 1526.

38 Berthold Waldstein-Wartenberg, Řád Johanitů ve středověku, Praha 2008, s. 66.

39 František Skřivánek, Templáři v zemích Koruny české ve světle našich archivních pramenů, Praha 2003.

40 Archiv českého velkopřevorství maltského řádu, Národní archiv, listina inv. č. 2697 z 16. května 1312, Libourne - Liberoni Valentensis. Papež Kliment V. oznamuje šlechtě Českého království, že koncil ve Vídni dne 2. května rozhodl, aby řádu sv. Jana Jeruzalémského byly dány všechny statky templářů s výjimkou statků v Kastilii, Aragonii, Portugalsku a Malorce, jež si papežská stolice vyhrazuje k další dispozici a žádá šlechtu v Čechách o pomoc pro mistra, prokurátory a převory řádu při přebírání těchto statků.

a mameluky. Obsahem dohody bylo zřízení konzulátu řádu ve městech Jeruzalém, Dmietta a Ramleh. Avšak největším úspěchem velmistra a jeho rádců byla možnost opět zřídit a provozovat špitál v Jeruzalémě. Tento stav setrval až do roku 1441.

Po upevnění moci osmanských Turků v Konstantinopoli se sultán Mehmed II. začal zajímat o Rhodos. V roce 1480 se sultán pokusil s velkou převahou dobýt ostrov, což se mu díky duchaplnému velmistrovi d'Aubussonovi a podpoře papežské eskadry nepodařilo. Jeho pečlivá příprava a modernizace vojenského vybavení se ukázala jako klíčová. Řád se na Rhodu začal dělit na 7 a později na 8 jazyků neboli lingues. Každý jazyk měl přidělenou určitou řádovou hodnost a byl tak zastoupen na generální kapitule, což je řídicí orgán řádu.

Roku 1520 usedl na turecký trůn schopný státník a strateg sultán Sulejman I. Ticho před bouří, kterou předznamenal tzv. „Dopis vítězství“, jenž obdržel nový velmistr Frá Philippe Villiers de L'Isle od mladého sultána, byl důvodem k obavám. Byl to jasný signál, že se blíží další střet s Turky. V korespondenci se velmistr zmínil francouzskému králi Františkovi I., že si je vědom toho, že sultán zařadil Rhodos jako svůj další cíl. Sulejman I. Nádherný v roce 1522 zaútočil na Rhodos a šest měsíců jej obléhal. Následkem zrady rytíře Andrease d'Amaral, váženého velkopřevora kastilského řádového jazyka a velkokancléře, byl začátkem roku 1523 velmistr nucen kapitulovat.

V jednom z dopisů psaných svému synovci, patrně již z Malty, uvádí Frá Philippe Villiers de L'Isle-Adam toto: „Musím ti říci, drahý synovče, že jsem byl ve válce nejen s Turky, ale i s jedním z nejvýznamnějších členů naší rady, který ze závidivosti a touhy po moci dlouho konspiroval s cílem dostat Turky na ostrov a vydat jim město“⁴¹. Dne 1. ledna 1523 opouští johanité ostrov Rhodos s archivem řádu a relikviemi. Velmistr se usadil na dvou místech v italském Viterbu a ve francouzském Nice. Hned, jak to bylo možné, snažil se diplomatickou cestou pro řád získat nový domov.

Císař Karel V. a papež Klement VIII. se 22. března 1530 rozhodli darovat řádu sv. Jana Jeruzalémského maltézké souostroví sestávající se z ostrovů Malta, Gozo, Comino a pevnost Tripolis na severoafrickém pobřeží. Od tohoto okamžiku se řád nazývá maltézkým. Řád se zavázal posílat jednoho maltského sokola sicilskému vícekráli, jakožto zástupci císaře. Mělo se tak stávat každý rok ve svátek Všech svatých. Dále se řád zavázal, že bude na věčné časy neutrální ve sporech mezi křesťanskými zeměmi. Frá Philippe Villiers de L'Isle-Adam se usadil ve městě Birgu a začal s budováním konventu. Maltézští rytíři se pustili do obnovy

41 Ernle Bradford, *Řádoví rytíři*, Praha 1996, s. 130.

flotily a začali budovat špitál. Hned v roce 1551 byl Tripolis ztracen. Řád se také musel vzdát majetku nacházejícího se v Anglii, neboť anglický král Jindřich VIII. v rámci reformace vypudil ze země maltézske rytíře a odebral jim veškerý majetek.

Během velmi krátké doby řád opravil poškozené lodě a přikoupil několik nových lodí. Výhoda ostrova Malty byla mimo jiné i ve velmi dobře chráněných zálivech, které byly využity jako kotviště válečných lodí. V roce 1565 se Malta ocitla v obležení. V době od května do září se snažil sultán Sulejman I. dobýt ostrov. Avšak historie se neopakovala a řád se pod vedením Frá Jeana Parisot de La Valette s pomocí několika set zbrojnošů ubránil několikanásobné početní převaze nepřítelů. Bitvu popsal ve svém díle účastník bitvy italský arkebuzník Francesco Balbi di Correggio⁴² a dílo později publikoval. Z této doby se nám dochovalo několik písemných památek z pera řádového historika Giacoma Bosio⁴³, který se věnoval z velké části historii řádu od jeho založení do roku 1571.

Slavné vítězství řádu nad sultánem bylo korunováno založením nového hlavního města Malty pojmenované po velmistrovi La Valette. Stalo se tak dne 28. března 1566. Město La Valette byla koncipována jako pevnost, zároveň jako pohodlné město, které v případě nebezpečí pojme i obyvatele ostrova a bylo domovem velmistra a kapituly. Již v roce 1571 se řádové loďstvo opět pouští do boje s Turky. V bitvě u Lepanta byl řád jako člen tzv. Svaté ligy⁴⁴ pod vedením Dona Juana de Austria zastoupen třemi galérami. Maltézkým galérám velel Frá Piero Giustiniani. Za oddanou službu řádu udělil papež Urban VIII. velmistřům kardinálskou hodnost Svaté římské církve, která byla potvrzena znovu v roce 1630 a vztahovala se na všechny nástupce v úřadu velmistra. Císař Rudolf II. udělil velmistřům Maltéžského řádu důstojenství knížete Svaté říše římské s právem oslovení „výsost“. Od poloviny 17. století požívá velmistr řádu maltéžských rytířů důstojenství knížete a kardinála⁴⁵.

V hlavním městě byl společně s katedrálou sv. Jana Křtitele také založen špitál sv. Trojice (Hospitale della Santissima Trinitate), který proslul tím, že byl největším své doby a péče

42 Francesco Balbi di Correggio, *La verdadera relacion de todo lo q[ue] este año de MDLXV ha sucedido en la Isla de Malta, dende antes que la armada del gran turco Soliman llegasse sobre ella, hasta la llegada del socorro postrero del poderosissimo y catholico Rey de España don Phelipe nuestro señor segūdo deste nombre, recogida por Francisco Balbi de Correggio en todo el sitio Soldado*, Barcelona 1568.

43 Giacomo Bosio, *Dell'istoria della Sacra Religione, Giovanni di Santo dell'illustrissima milizia Gierosolimitano*, Venezia 1621.

44 Niccolò Capponi, *Lepanto 1571. La Lega santa contro l'Impero ottomano*, Milano 2012.

45 „SUA ALTEZZA EMINENTISSIMA FRÁ, PRINCIPE E GRAN MAESTRO DEL SOVRANO MILITARE ORDINE DI MALTA“.

o nemocné a nuzné tam byla na zcela profesionální úrovni.⁴⁶ Dokonce se jídlo a léky podávaly na stříbrném nádobí. Špitál měl 11 sálů, lékárnu, prádelnu, kapli, knihovnu a mohla pojmout až 500 pacientů. Řád na Maltě založil školu anatomie a byla provozována i chemická laboratoř. V roce 1761 byla v La Valletě založena veřejná knihovna a o osm let později založil velmistr i univerzitu.

Řád se vyvíjel nejen ve Středomoří, ale také v evropských státech. Vývoj každého velkopřevorství byl specifický a je velmi pozoruhodné sledovat, jak se dařilo řádu koordinovat svou činnost. Avšak díky informacím, které přicházely z různých koutů tehdejšího světa, zjisťil předposlední velmistr na Maltě a členové generální rady, že je nutné upravit nevyhovující statuta řádu. Proto byly velmistrem Frá Emmanuelem de Rohan-Polduc vydána poslední statuta (Code de Rohan, 1782) maltézských rytířů, který je z části dosud v platnosti.

2.2. Dějiny českého velkopřevorství do roku 1790

O příchodu johanitů do Čech se dá spekulovat, ale konstituování řádu je zřejmé z nadace vydané mezi léty 1158 - 1169⁴⁷, kdy se přemyslovský král Vladislav I. účastnil II. křížové výpravy do Svaté země pod velením římského krále Konráda III. Štaufského. Stalo se tak na popud Bernarda z Clairvaux a biskupa Jindřicha Zdíka. V Jeruzalémě se přemyslovský kníže blíže seznámil se špitálníky a jejich představeným Frá Raymondem de Puy. Hned po návratu do Čech nechal panovník sepsat darovací listinu.

Nejstarší českou komendou je komenda Panny Marie v Praze - Sancta Maria sub catena⁴⁸ (mimo komendy Mailberg, dnes na území Rakouska). Komenda stála, jak je uvedeno v listinách, u paty Juditina mostu, tj. „in pede pontis“. Ne všichni badatelé se shodnou na přesném datu dostavby řádového kostela Panny Marie, ale nejpravděpodobnější je datum

46 ASMRO, Gropriorat Österreich, Reproduktion aus *Statuta Hospitalis Hierusalem*, Řím 1588.

47 NA, Maltézští rytíři - české velkopřevorství (1085 - 1875), listina sign. 952 z roku 1158 - 1169 vydaná králem Vladislavem I., kde král český daruje k postavení kostela a špitálu Panny Marie část území u mostu v Praze, ves Letky (Lettegh), pole zvané Ostruzen, jmění Jindřicha, syna Hartmanova a Kozárovice (Cozarouici) a potvrzuje jeho vlastnické právo na Březiněves (Bresinaues), Nevremice (Nevremic), Radotín, Pačlavice (Pacizlauiz) a Hrušovany (Grusovan)“.

48 Berthold Waldstein-Wartenberg, *Řád Johanitů ve středověku*, s. 201.

10.3. nebo 30.5. 1169.⁴⁹ Jméni kostela bylo do začátku zajištěno platy 2 hřiven stříbra ročního platu ze stříbrných dolů nad řekou Mží, které byly johanitům darovány knížetem Bedřichem na přání jeho ženy Alžběty Uherské⁵⁰. Mnoho členů řádu pocházelo z domácí či zahraniční vysoké šlechty a díky tomu řád obdržel mnoho významných donací a darů,⁵¹ výsad a privilegií nevyjímaje. Pod české velkopřevorství spadala také Morava, Slezsko, Polsko, Rakousy, Štýrsko, Korutany a Kraňsko. Nabyté johanitské území v Praze bylo poměrně velké, a proto bylo rozhodnuto, že bude obehnáno hradbami. Centrem celého panství byl kostel Panny Marie pod řetězem na konci mostu.⁵² Dle archeologických vykopávek se jednalo o románskou basiliku se třemi apsidami a příčnou lodí neboli transeptem.

Prvními známými představiteli českých johanitů jsou vyšehradský probošt a kancléř krále Vladislava I. Gervasius⁵³ a jeho příbuzný podkancléř Martin. Oba jsou jmenováni v několika listinách jako zástupci řádu. Jak bylo u johanitů zvykem hned začali budovat špitál pro pocestné a nemocné. Hned v prvních desetiletích své existence v Čechách se řád byl nucen sporovat o svůj nabytý majetek s řádem rytířů Božího hrobu, který musel rozhodnout až papež Klement III. Jednalo se o komendu Manětín.⁵⁴

Prvním známým převorem zdejší komendy byl jistý Frá Bernard Sthessiacco, který 31. března 1229 „přijímal platy ze vsi Mnich.“⁵⁵ Dále je v písemných pramenech zmíněn mistr pražského konventu Hugo, který je představeným pro celou provincii. Během 13. století došlo k neuvěřitelnému nárůstu vydaných darovacích listin ve prospěch řádu. Za zmínku stojí dar velmože Hroznaty Kadeřavého,⁵⁶ z rodu kladských kastelánů, neboť tento šlechtic daroval řádu několik vesnic, aby si udobřil panovníka, který byl příznivě nakloněn řádu.

49 Michael Skopal: *Založení komendy Johanitů na Malé Straně. Pražský sborník historický XXIV*, Praha 1993, s. 7-37.

50 NA, Maltézští rytíři - české velkopřevorství (1085 - 1875), listina, sign. 960, před rokem 1188.

51 NA, Maltézští rytíři - české velkopřevorství (1085 - 1875), listina, sign. 1170, listina papeže Celestina III. nařizuje pražskému biskupovi, aby přiměl Milhosta (Millgoste) a jeho matku, která žila 6 let v johanitském klášteře a při odchodu jim odňala 15 vesnic, aby Johanity odškodnila.

52 „sub catena i pede pontis“ - jak název ukazuje, jednalo se o uzavírání brány komendy v noci na řetěz.

53 Postavám Gervasia a zejména jeho příbuznému Martina se věnovalo několik badatelů, naposledy Jan Libor.

54 Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I, Olomouc 1904 - 1907, č. 319, srovnej Paolo Antonio Paoli, *Dell' origine ed istituto del sacro militar ordine di S. Giovambattista Gerosolimitano, detto poi di Rodi, oggi di Malta*, Roma 1781.

55 NA, Maltézští rytíři - české velkopřevorství (1085 - 1875), listina, sign. 1538.

56 NA, Maltézští rytíři - české velkopřevorství (1085 - 1875), listina, sign. 959, 963.

Řád byl roku 1225 obdarován Bolemilou,⁵⁷ ženou Bavora I. ze Strakonice, toho času nejvyššího číšníka a komorníka českého království, a to šesti vesnicemi.⁵⁸ Listina je potvrzena králem Přemyslem Otakarem I. Rytíři Bavorové ze Strakonice⁵⁹ hráli v historii řádu dosti významnou úlohu. V roce 1243 dostali darem johanité od mocného Bavora I. ze Strakonice (Straconicz) kostel a polovinu města a hradu ve Strakonících a některé vesnice.⁶⁰ Po tři generace, až do jeho vymření, byl rod věrný řádu osmihrotého kříže. Poslední příslušník tohoto rodu Břeněk ze Strakonice prodal zadlužené dědictví Vykěři z Jenišovic. Tento šlechtic záhy nabídl johanitům, aby jeho polovinu města Strakonice odkoupili. Řád bojující s finančními prostředky byl nucen situaci urychleně vyřešit, aby nedošlo k dalšímu prodeji druhé poloviny panství jinému vlastníkovi.

Teprve díky povolení Frá Bartoloměje de Caraffa⁶¹ z Neapole, toho času v úřadu místodržícího velmistra johanitského řádu, mohl generální převor českého převorství Jindřich z Hradce, označený jako „Fratri Henrico de Noua domo“ prodat ves Vinec a za utržené finance koupit pro řád zbylou polovinu hradu a města Strakonice (Strakonitz), statky a platy k němu přináležející. Stalo se tak až roku 1403.⁶² Další roky byly ve znamení budování

57 NA, Maltézští rytíři - české velkopřevorství (1085 - 1875), listina, sign 2400.

58 August Sedláček, *Hrady a zámky XI.*, Praha 1997, s. 127.

59 Miroslav Svoboda, *Páni ze Strakonice : vládcí Prácheňska a dobrodinci johanitů*, Praha 2010.

60 Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae IV/1, 1962, č.35, s.115 - 116 - Lom, Ptákovice (Ptacowitz), Miloňovice (Minolowitze), Radošovice (Radoschewitze), Sousedovice (Soschedowitz), Libětice (Lubetize), Mutěnice (Mutinitze) a Krty (Kirti). Jeho žena Dobroslava jim pak dává Makarov (Mukacav), Kozlov (Hoclav) a Mnichov (Mnichav).

61 NA, Maltézští rytíři - české velkopřevorství (1085 - 1875), listina, sign 2456.

62 NA, Maltézští rytíři - české velkopřevorství (1085 - 1875), listina, sign. 2459: Jindřich z Hradce (de Noua domo), velkopřevor českého převorství johanitského řádu, se souhlasem všech komturů převorství a bratří komendy ve Strakonících (Strakonycz), aby byly získány peníze na koupi poloviny hradu a města ve Strakonících, prodává statky náležející tamním bratřím na výživu: 13 kop grošů ze vsi Pačejov (Paczeyow), 7 kop ze vsi Hlupín (Hlupyn), 4 kopy z Nebřehovic (Nebrzehowicz), z Ondrancovy louky u Srdova (Srdow) 1 kopy, od Pavla, plebána ve Štěkni (Styekna), a vdovy Milky 2 kopy, od bratra Mikuláše ze strakonického konventu 2 kopy, ze vsi /Švejcarova/ Lhota (Lhota Ondrana) 6 kop, ze vsi Miřenice (Myrzenycz) 2 kopy, od Hroznaty z Domanic (Domanycz) 2 kopy platu, a postupuje za to bratřím na výživu důchody komendy: ze vsi Svaryšov (Swarzyssow) 8 kop 33 grošů, z Milíkovic (Milikowicz) 5 kop 2 groše 2 pasovské denáry, z Kuřiman (Kurzymani) 18 kop 54 grošů 1 haléř, ze Strašic (Strassicz) 2 kopy 13 grošů 5 pasovských denárů, z Podolí (Podole) 1 kopy 20 grošů, z mlýna ve Strakonících 1 kopy a zahradu řečenou "Ohrada" za řekou za 2 kopy grošů ročního platu. Vysvědčuje dále, že bratři ve Strakonících postoupili komendě v Horažďovicích

komend a upevňování postavení řádu v Českém království. Úkolem johanitů bylo šířit víru v Boha skrze milosrdenství, tedy zakládáním kostelů se správou farností a práva dosazovat faráře, aby byla zajištěna soběstačnost špitálů. Takovými komendami byly již zmíněné Strakonice s hradem a špitálem sv. Markéty, Mladá Boleslav, Český Dub, Brno či Opava. Dokonce se papež Bonifác VIII. rozhodl dne 1. května 1301 udělit převoru konventu Panny Marie Petrovi a jeho nástupcům právo užívání pontifikálií, jak je užívají zderazský probošt a vyšehradští kanovníci a udílet požehnání⁶³. V podstatě se jednalo o infulavaného opata s právem nosit mitru a berlu, což bylo trnem v oku pražského biskupa Jana IV. z Dražic. Tak byla v podstatě zajištěna i nezávislá duchovní správa řádu na území Českého království. Johanitům se dostalo té cti, že v kostele Panny Marie pod řetězem byla vystavena rakev císaře a krále Karla IV. a dalších členů královské rodiny. V úřadu velkopřevora se následně téměř výhradně střídali příslušníci české šlechty. Konec dobře prosperující organizace rytířského řádu zapříčinily husitské války. Johanité se byli nuceni během roku 1420 přesunout do Strakonice, neboť jim hrozilo nebezpečí.

Doba pozdního středověku byla ve znamení postupné regenerace řádu po husitských válkách. Generální převor s konventem již sídlil ve Strakonících. Pražský konvent s kostelem byl za husitských nepokojů zcela zničen. Členové řádu byli již přesunuti do Strakonice včetně důležitého archivu, který se díky tomu dochoval do dnešních dnů. Řád přišel během nepokojů o zhruba 9 komend. Po roce 1450 bylo ve vlastnictví řádu pouze několik řádových domů - Praha, Strakonice, Pičín, Opava a Ivanovice. Pražský kostel se v původním stavu nikdy nepodařilo dostavit. Zde nalézáme odpověď proč se hned, za vstupní bránou do pražského kostela Matky Boží, nachází zdánlivě nevyužitý malý prostor (nedostavěná loď kostela), který byl později využíván jako hřbitov členů řádu.

V následujících letech se nový generální převor a konvent snažili o restituci zabraného a poničeného řádového majetku husity. Král Ladislav Pohrobek nařizuje všem svým poddaným, kteří drží statky johanitského řádu, aby je vrátili velkopřevorovi Joštu z Rožmberka. Generálnímu převorovi se podaří oddlužit řádové panství a předává je svému nástupci. Velmistr ustanovuje Jana ze Švamberka velkopřevorem českým, ale pro neplacení poplatku velmistřovi a konventu na Maltě, byl tentýž Jan velmistřem sesazen. Na jeho místo

(Horawicensi) 6 kop z Veřechova (Werzechaw) a 2 kopy bez 4 grošů z Krejnic (Kraynycz) náhradou za platy z Lhotky, Miřenic (Myrzenycz) a Domanic (Domanycz).

63 NA, Maltézští rytíři - české velkopřevorství (1085 - 1875), listina, sign 2172.

byl jmenován velkopřevorem Matěj Tuchorský (Tutortra) na dobu 10 let.⁶⁴ Ten se nikdy úřadu nedočkal, neboť Švamberk lišácky po menších splátkách část dluhu velmistrovi doplatil a část si nechal odpustit s tím, že byl provinciální kapitulou řádu zvolen nástupcem v úřadu generálního převora Švamberkův přívrženec mladý Jan z Rožmberka. V podstatě se jednalo o diplomatický veletuč týkající se krále, velmistra i generálního převora.⁶⁵ Opět v roce 1538 zasahuje český král do práv velkopřevorství a v podstatě požaduje od řádu 8000 zlatých rýnských na válku s Turky. Ferdinand I. si vydává listinu⁶⁶ datovanou 21. prosince téhož roku, kde povoluje johanitům zastoupených generálním převorem Janem z Vartenberka, zastavit jejich statky. Byl si vědom toho, že velmistr se nebude chtít sporovat. Ona Ferdinandova jistota tkví v blízkém příbuzenském vztahu mezi jím a císařem Karlem V., který daroval řádu sv. Jana Jeruzalémského ostrov Malta.

Generální převor Leopold Popel z Lobkowicz vyjednal u císaře Rudolfa II.⁶⁷ schválení opětovné svobodné volby generálního převora a nechal je potvrdit. Stejně tak učinil po nástupu císaře Matyáše.⁶⁸

I nadále zasahovali johanité do dějin Českého království. Příkladem můžeme uvést velkopřevora Rudolfa Colloredo-Wallsee⁶⁹, který se významně proslavil při obléhání Prahy Švédy. „Na Malé Straně získal celkem pět měšťanských domů se zahradami. Následně zvolil velmi reprezentativní sídelní strategii, která zviditelnila jeho postavení před očima české stavovské obce a demonstrovala jeho ambice. Celý komplex totiž nechal přestavět a vytvořil tak výstavný raně barokní palác s terasovou zahradou (1643 - 1656).“⁷⁰ Začal i s opravou

64 NA, Maltézští rytíři - české velkopřevorství (1085 - 1875), listina, sign 2545 - uvolněného sesazením Jana ze Švamberka (Suuamberg) pro neplacení poplatků.

65 V podstatě by se dalo říci, že zde platí přísloví: „bližší košile, než kabát“. Řád raději nechal ve funkci člena řádu, byť v nemilosti, než místo něj dosadit světského přívržence krále.

66 NA, Maltézští rytíři - české velkopřevorství (1085 - 1875), listina, sign 1046 .

67 NA, Maltézští rytíři - české velkopřevorství (1085 - 1875), listina, sign 1054.

68 NA, Maltézští rytíři - české velkopřevorství (1085 - 1875), listina, sign 1056.

69 Mathias Maria FEYFAR, *Aus dem Pantheon der Geschichte des Hohen souveränen Johaniter Maltheser Ordens*, Nikolsburg 1882, s. 3-17. - zejména k jeho vojenské kariéře ve službách Habsburků se zachovalo velké množství materiálů, který je uložen v dosud neinventarizovaném rodinném archivu. Srov. Státní oblastní archiv Zámorsk, Rodinný archiv Colloredo-Mannsfeldů, neinventarizováno, provizorně kart. 19 - 25, 27, 32, 34 a 36 a Archiv Národního muzea, Genealogická sbírka H, kart. 9, Colloredové.

70 Václav LEDVINKA – Bohumír MRÁZ – Vít VLNAS, Pražské paláce, *Encyklopedický ilustrovaný přehled*, Praha 1995, s. 270-271.

pražského kostela Panny Marie pod řetězem v barokním stylu. V roce 1694 se opět velkopřevor přesunul zpět ze Strakonic do Prahy včetně řádového archivu.

Ke konci 17. a v celém 18. století se snažili velkopřevorů stabilizovat komendy a přikupovat nemovitý i movitý majetek. Nezřídka pak docházelo k situacím, že nejen, že nebyly placeny tzv. „response“, povinné odvody do řádové pokladny, ale ještě byly statky velkopřevorství zadluženy. Vždy se pak podařilo zpět nemovitosti oddlužit. Naprostá většina představitelů řádu tohoto období byla zároveň důstojníky císařské armády a vykonávala některou z dvorských funkcí, byť pouze formálně.

Každý velkostatek byl využíván nebo pronajímán, aby z něho byl finanční nebo naturální profit. Velkopřevor měl ke své výživě vždy k dispozici 3 komendy s tím, že pokud to bylo nutné, mohl ponechat neobsazenou 4. komendu, aby výnosy z ní byly příjmem velkopřevora.

Velmi zajímavou postavou je velkopřevor Ferdinand Leopold Dubský z Třebomyslic. Od roku 1671 profesní rytíř řádu děle byl jmenován plukovníkem a admirálem císařské armády. Od roku 1702 byl ustanoven německým velkobailivem a následně roku 1703 převorem v Uhrách, Chorvatsku, Dalmácii a Slavonii. Od roku 1714 byl po peripetích se sokem Karlem Leopoldem z Herbesteinu jmenován do funkce velkopřevora. Zemřel dne 27. února 1721⁷¹ v Praze. Za Gundakara Poppo z Ditrichštejnu (1726 - 1737) byla postavena nová budova velkopřevorského paláce a opraven kněžský konvent. V 18. století se ustálila správa řádových velkostatků a držav. Opět se zřizovaly nadace pro špitály a chudobince a všemožně byl podporován konvent kněží.

V českém velkopřevorství byla jedna výjimka tzv. rodinná komenda ve Vratislavě. Tato komenda byla přednostně určena vždy členu rodiny hrabat Krakowských z Kolowrat. Velmistr Pinto 3. 10. 1754 ustanovil hraběte Emmanuela Kolowrata⁷² novým velkopřevorem s tím, že si smí ponechat kromě rodové vratislavské komendy také komendu Losiów. S tím nakonec vyjádřil svůj souhlas i nový vladař té části Slezska pruský král Friedrich II. Na řádových panstvích také zahájil emfyteutický (tj. podle práva dědičného pachtu) prodej

71 Archiv hlavního města Prahy, fond matriky, inv. č. PMŘ Z3 • 1700-1745, s. 71.

72 Emanuel Václav hrabě Krakowský z Kolowrat, 26.12. 1700 – 14. 6. 1769, český velkopřevor řádu maltézských rytířů (1754 – 1769) důstojenství velkopřevora byl hrabě Emanuel Václav Krakowský z Kolowrat rovněž komořím, tajným radou, generálem jezdeckva a majitelem pluku dragounů „Kolowrat“, který se zúčastnil bojů v Sedmileté válce. Velkopřevor hrabě Kolowrat byl pohřben do hrobky v řádovém kostele sv. Prokopa na hradě ve Strakonicích.

dominikálních pozemků, které se vrchnostenskému hospodaření již nevyplácely, zejména pro berní zatížení.

2.3. Specifické mezinárodní postavení řádu a jeho suverenita

Suverénní vojenský hospitální řád sv. Jana v Jeruzalémě, na Rhodu a na Maltě, jak už sám osobě název vypovídá, je od svého vzniku velmi specifický a vykazuje právní i fyzickou dualitu. Jak již bylo řečeno, řád byl založen papežskou bulou danou řádu roku 1113 papežem Pascalem II. Postavení řádu je mezinárodně uznané jakožto postavení subjektu mezinárodního práva *sui generis*. „Řád sám přiznává, že v jeho případě nejde o klasickou, ale tzv. "funkční" svrchovanost, v níž chybí např. teritoriální prvek. Tradiční přívlastek "maltský a rhodský" současně odkazuje na historické období (1530 - 1798), kdy řád vykonával i teritoriální svrchovanost nad ostrovem Rhodos a později Maltou.“⁷³

Pojem suverenita je odvozen z původního latinského slova „*superamus*“ tedy být svrchovaný, výsostný případně výlučný. V této práci je velmi důležité zmínit onu svrchovanost řádu v čele s velmistrem - suverénem na jedné straně a zároveň velmistrem - leníkem (staročesky *manem*)⁷⁴ papeže na straně druhé. Zdánlivě nemožná kombinace je realitou už více jak devět století. Během středověké a novověké historie řádu nebyl zaznamenán rozpor mezi papežskou kurií a velmistrem.

Řád vykonává legislativní, výkonnou i soudní moc. Má vlajku, vydává pasy, tiskne známky a razí mince. Dále má právo legace aktivní i pasivní. Aktivní legace je charakterizována jako oprávnění zplnomocňovat a vysílat své diplomatické zástupce. Pasivní legace je charakterizována jako oprávnění přijímat diplomatické zástupce jiných suverénů v čele s doyenem⁷⁵ diplomatického sboru.

73 http://www.mzv.cz/vatican/cz/o_velvyslanectvi/o_s_r_m_r.html.

74 Ottův slovník naučný, ilustrovaná *encyklopedie obecných vědomostí*, XVI., Praha 1888 – 1909.

75 Doyen, francouzský výraz, z latinského *decanus* (děkan, nejstarší), je hlavou a mluvčím diplomatického sboru, který zastupuje vůči hostující zemi. Zpravidla je jím nuncius nebo nejdéle akreditovaný diplomat in <https://cs.wikipedia.org/wiki/Doyen>.

Pro johanity bylo přirozené se již od počátku věnovat právní vědě. Bylo naprostou nutností chránit svá nabytá práva a privilegia proti jiným suverénům. Také bylo nutné právně regulovat chování členů řádů a dodržování vnitřních pravidel, která se nazývala statuta. Také nejvyšší orgán řádu od dob Frá Raymonda de Puy, generální kapitula, musela činit rozhodnutí, která měla trvalou právní platnost. V počátcích řádu se užívalo více zvykové právo, které se předávalo výhradně ústně. Tato tradice vzhledem k faktu, že se řád rozšířil po celé Evropě, nemohla být udržena a bylo přistoupeno k písemné formě. Cílem bylo předejít konfliktům a odchýlkám ve výkladu statut. Delaville⁷⁶ se zmiňuje o práci několika starších členů řádu, kteří na přání mistra konventu sepsali výklad k vydaným předpisům, avšak tento výklad nebyl původně potvrzen mistrem. K potvrzení došlo až při generální kapitule za mistra Alfonse Portugalského, tedy v prvním desetiletí 13. století.

Ve třináctém století se počet právníků řádu zvyšuje a dokonce je některými církevními autoritami na lyonském koncilu⁷⁷ řádu vytykána přílišná horlivost v obraně svých privilegií nad duchovním životem jeho členů. Jinými slovy, že johanitě se mnohem více věnují právní vědě než studiu teologie a písma svatého.

Jeden z prvních zmiňovaných řádových právníků je jistý Andreas de Foggia. Dále se v pramenech dozvídáme o označení členů řádu jako „magistri, doctores decretorum nebo utriusque juris“. Na přelomu 12. a 13. století už lze říci, že v každé řádové provincii byl některý z členů řádu, který se vyznal v právní vědě. Příkladem může být lombardský převor Guglielmo di San Stefano⁷⁸, který je zmíněn v Akkonu a později v letech 1296 až 1303 zastával post kyperského komtura. Byl autorem kompilace statut, která mu byla předložena pokladníkem řádu Bernardem de Chemin. Přepřacovaná statuta byla předložena generální kapitule řádu v roce 1302, která je schválila. Komentář, který sepsal di San Stefano ve francouzském jazyce a vycházel z chronologicky seřazenými výtahy z generálních kapitul a podle jmen velmistřů, za kterých kapitula proběhla. Zvláště vypracoval komentář k regulím s názvem *Lex Saturiana*. Byl to rozbor principů práva řádu na základě znalosti antických

76 Joseph Marie Antoine Delaville, *Le Roulx, Les archives, la bibliothèque et le trésor de l'Ordre de Saint-Jean de Jérusalem à Malte*, Paříž 1883.

77 Účelem 2. lyonského koncilu (1274), jenž byl 14. ekumenickým koncilem, byly dle papeže Řehoře X. (1210-1276) především pomoc pro Jeruzalém, unie s východními křesťany a reforma církve, Hubert Jedin, *Malé dějiny koncilů*, Česká katolická charita, Praha 1990.

78 Paolo Antonio Paoli, *Dell'Origine ed Istituto del Sacro Militar Ordine di S. Giovambattista Gerosolimitano*, Řím 1781.

autorů, jako byl Ciceron či Aristoteles. Guglielmo di San Stefano zmínil určité společné rysy církevního a světského práva. Celé dílo je ukončeno radami, jak soudit delikty, kterých se dopustili spolubratři. V Mnichově se dochoval německý překlad statut z roku 1252. Překlad statut pro italskou část řádového kléru byla žádána až roku 1357. Také ve Španělsku je doložen jeden exemplář statut v katalánštině ze 14. století. V 15. století se začali francouzští rytíři dožadovat, aby veškeré právní texty řádu byly psány ve francouzštině, ale v tom jim nevyšel vstříci vicekancléř Melchior Bandini. Zavedl nový systém statut, která byla v řádu užívána až do 18. století. Zejména se upustilo od chronologického řazení látky, ale přešlo se k věcnému řazení. Dalším z právníků řádu byl nástupce Bandiniho Guillaume Caoursin, pozdější řádový historik. Práce tohoto právníka byla odměněna schválením všemi zástupci osmi řádovými jazyky a následovalo schválení generální kapitulou roku 1489. Tiskem vyšla statuta v roce 1493. Statuta nesla označení „Stabilimenta Rhodiorum militum sacri ordinis S. Joannis Hierosolymitarum“. Hned následujícího roku byla statuta opět přeložena do francouzského jazyka. Uvnitř řádu také byly pořádány sbírky privilegií a nadací. Velkopřevorům a komturům bylo generální kapitulou nařizováno zřizování kopiářů. To se ne vždy dělo a proto se mnoho originálů listin poztrácelo. Proto nechal generální prokurátor z římského velkopřevorátu Juan Alcanez vyhotovit zhruba 120 kusů transumptů papežských listin. Stalo se tak v roce 1454. Několik opisů se dochovalo do dnešních dnů. Jsou uloženy v archivech řádu po celé Evropě.

Mezinárodní vztahy řád udržoval prostřednictvím svých velkopřevorství a u nich jmenovaných zástupců velmistra. Dnes bychom směle mohli tvrdit, že šlo o velvyslance maltéžského řádu při různých královských a císařských dvorech. Tato tendence je potvrzena už od dob pobytu řádu na Kypru, kdy několik desetiletí udržoval diplomatické zastoupení v Jeruzalémě. Tato praxe se v podstatě udržela až do současnosti. Příkladem uveďme Ferdinanda Leopolda Dubského z Třebomyslic (1699), jakožto velvyslance řádu u vídeňského dvora či zápis z 8. května 1767, nalézající se v knize návštěv zámku Hofburg⁷⁹ ve Vídni. Jeho Excelence mimořádný velvyslanec baili Frá Emanuel Václav Krakowský z Kolowrat byl předat své pověřovací listiny Marii Terezii, císařovně vdově a císaři Josefu II.⁸⁰

79 Haus-, Hof- und Staatsarchiv, fond HHStA, ZA-Prot. 32, fol. 65v-66r.

80 Zápis dále hovoří o schůzce Kolowrata s manželkou císaře, Marií Josefou a pak s kancléřem Václavem Kounicem.

Jak už bylo zmíněno, mezinárodní charakter řádu vlastně přirozeně dospěl k současnému stavu. Zřizování zastupitelských úřadů s právem exteriority⁸¹ a poskytování diplomatické imunity je pro maltézský řád již od středověku samozřejmostí.

2.4. Statuta řádu po Codex de Rohan

Statuta řádu jsou kodifikací práv a povinností řádových členů a jeho institucí. Stanoví postupy správy a řízení řádu. Společně s rozhodnutími generální kapituly, která jsou závazná a tvoří tak společně se statuty právní celek.

Statuta se v době 12. a 13. století poměrně dost měnila a hlavně doplňovala novými ustanoveními generální kapituly a velmistr žádal jménem svým a řádu o jejich schválení hlavu katolické církve. Ve vatikánské knihovně se dochoval velmi pozoruhodný rukopis č. 4852⁸² sepsaný pravděpodobně roku 1292. Rukopis pojednává o do té doby vydaných statutech.

Rukopis začíná francouzským překladem buly vydané papežem Luciem III., „Quanto per gratiam Dei“ ze 4. listopadu 1184. Následují dva opisy statut mistra Joberta z let 1176 „Le privilege des malades por le pain blanc“⁸³. Statuta Frá Rogera de Moulins, která se zabývají jednak navýšením počtu lékařů v jeruzalémském špitálu, dále se věnují problematice délky a šířky postelí v řádovém špitálu s poznámkou, že každá z nich musí být opatřena dekou, aby se pacienti cítili pohodlně. Je povinností špitálu poskytnout nemocným kabátec, boty a pokrývku hlavy. Pečující personál se stará o hygienu. Další inovací je péče o děti žen, které o ně nemohou pečovat. Děti jsou svěřeny náhradním matkám a řád jim přispívá. Špitál je financován z povinných odvodů ze všech komend a výběrem nájmu z casalií⁸⁴. V těchto statutech se již jasně objevují „fratres darmes“ ozbrojení bratři. Také je zde zmínka, jak postupovat při funerálních aktech členů řádu a pacientů. Následují statuta mistra Alfonsa

81 Kol. Autorů, *Slovník cizích slov, Encyklopedický dům*, Praha 1996, s.98 - Exteritorialita je pojmem z mezinárodního práva. Pojem pochází z latinského ex („mimo“, „vně“) a territorium (m. j. „území“) a používá se pro osoby, věci či území, nacházející se mimo výsost státu, ve kterém se tyto nacházejí.

82 Biblioteca apostolica vaticana, sign 4852, *Regulae Hospitalis S. Joannis Hierosolymitani in Lingua Gallica, Roma sine dato*.

83 Biblioteca apostolica vaticana, sign 4852, *Regulae Hospitalis S. Joannis Hierosolymitani in Lingua Gallica, Roma sine dato*, s. 18.

84 Casale se nazývali vesnice ve Svaté zemi, které vlastnil řád.

Postugalského potvrzená mezi roky 1204 - 1206. Poslední dvě statuta jsou připisána Frá Hughesi de Revel (1262 - 1276) a poslední Frá Nicolasi de Lorgne (1278 a 1283).

Významné shrnutí a doplnění podávají statuta „Statuta Hospitalis Hierusalem“⁸⁵ vydaná velmistrem Frá Huguesem Loubenx de Verdala z roku 1588. V roce 1782 byl generální kapitulou řádu a velmistrem Frá Emmanuelem de Rohan-Polduc vydán přelomový statut (Code de Rohan, 1782)⁸⁶ maltézských rytířů, který je z části dosud v platnosti. Code de Rohan je rozdělen na VI. částí a XXII článků. První část pojednává o chronologii velmistrů „Chronologia de Gran Maestri“ a končí velmistrem Rohanem. Druhou část tvoří tělo díla, a to statuta a nařízení, schválená generální kapitulou v roce 1776. Třetí a čtvrtá v pořadí se zaměřují na komentář k volbě velmistra, jeho uvedení do úřadu a celé slavnostní ceremonie. Také pojednává o hábitu rytířů a způsobu jeho nošení. Pátá část je spíše správním nařízením týkajícím se správy lesních pozemků řádu ve francouzském království. Šestá část pojednává o udělených privilegiích řádu papežem. Statuta jsou tištěna v italském a francouzském jazyce.

K tomuto tisku je ještě přidruženo Compendium „Compendio del Codice Gerosolimitano“. Jedná se o výtah ze starších statut a nařízení generálních kapitul.

85 Hughes Loubenx de Verdalle, Tolomeo Veltroni, Giovanni Battista Rondinelli, Statuta Hospitalis Hierusalem, Sine loco 1588.

86 Codice del Sacro Militare Ordine Gerosolimitano, riordinato per comandamento del Sacro Capitolo, celebrato nell'anno MDCCXXVI, sotto gli auspici di Sua Altezza Eminentissima il Gran Maestro Frà Emanuele de Rohan, Malta 1782.

3. Znak a heslo řádu a oděv

Znakem maltézskeho řádu je bílý osmihrotý kříž na červeném poli, dnes již neodmyslitelně spojený s řádem maltézskeých rytířů. Je to v zásadě řecký kříž, jehož břevna se ke středu zužují, přičemž jejich okraje jsou prolomené a vytvářejí osm špiček. Dle řádové tradice má osm hrotů kříže symbolizovat osm blahoslavení⁸⁷ z kázání na hoře.

Osm Blahoslavenství:

1. Blaze chudým v duchu,
neboť jim patří nebeské království.
2. Blaze plačícím,
neboť budou potěšeni.
3. Blaze mírným,
neboť dostanou zemi za dědictví.
4. Blaze těm, kdo hladovějí a žízní po spravedlnosti,
neboť budou nasyceni.
5. Blaze milosrdným,
neboť dojdou milosrdenství.
6. Blaze čistým v srdci,
neboť uvidí Boha.
7. Blaze těm, kdo působí pokoj,
neboť budou nazváni Božími dětmi.
8. Blaze pronásledovaným pro spravedlnost,
neboť jim patří nebeské království.

Každý řád užíval původně válečného pokřiku, který se v pozdějších letech proměnil v heslo. Hesla byla tradičně užívána na reversech pečetí nebo na mincích. V novověku se také heslo řádu vyrývalo na řádovou insignii, kterou obdržel přijímaný člen, aby byl pamětliv

⁸⁷ Bible, Písmo svaté Starého a Nového zákona , Mt 5, 3-10.

složenému slibu. V případě maltézskeho řádu se jedná o dvě hesla, která si řád uchoval ještě z doby pobytu ve Svaté zemi. Hesla odrážejí již zmíněnou funkci řádu.

Prvním heslem je „*Pro Fide*“ (pro víru) a druhým „*Tuitio fidei et obsequium pauperum*“ (obrana víry a pomoc chudým).

Profesní člen řádu měl právo podkládat svůj znak bílým osmihrotým křížem. Vyjadřoval tak svou sounáležitost s řádem. Vysocí představitelé řádu si nechávali malovat své štíty, případně byly tyto štíty vyrobeny ze dřeva. Po smrti dotyčného měl být štít umístěn na věčné časy v řádovém kostele.

Oděv rytířů se dělil na slavnostní, civilní a oděv určený výhradně ke slavení církevních svátků a bohoslužeb. Jiné řády jej nazývají hábitem.

Slavnostní oděv neboli uniforma se skládala z klobouku, černého pláště s bílým maltézkým křížem, vysokých holínek, opasku, meče a bílých rukavic. K tomu patřil kabátec, který nesl na hrudi opět bílý plný maltézký kříž. Do kostela rytíři nosili černou řízu s bílými konci rukávů a límcem, zvanou cucula, která má na hrudi opět maltézký kříž. U krku nosí rytíři insignii řádu podle hodnosti.

4. Struktura řádu

Řád se během své dlouhé historie přesunoval hned několikrát. Ze Svaté země na Kypr a pak na Rhodos a Maltu. Nicméně struktura řádu je závazně dána statuty.

Nejmenší řádovou jednotkou je komenda nebo také casale, za doby pobytu ve Svaté zemi a Rhodu tak byla označena vesnice se zahradami a usedlostí⁸⁸. V evropském kontextu je komenda chápána jako selský statek či dvůr. Hlavou komendy byl ve středověku preceptor a později komtur nebo také komendátor. V prvních letech existence řádu se jednalo výhradně o příslušníky duchovního stavu, kteří byli v pozdějších letech nahrazováni profesními rytíři. Spojením několika komend byla vytvořena bailivie řízené bailivem. Baili je původně představitel řádového domu, který byl osazen rytíři a od 13. století také představený bailie. Roku 1283 vyšlo nařízení generální kapituly, že bailim se již nesmí stát kněz. Jelikož členy těchto územních uskupení byli rytíři, byla to v podstatě nutnost. Představa, že se rytíř podřizuje nešlechtici, což mnoho kněží bývalo, bylo nemyslitelné. Titul „převor“ a „baili“ se v řádových statutech té doby překrývají. Avšak v Českém království se prosadilo tradiční označení představeného kláštera, míněno kněze „převor“ a pro „bailiho“ zdomácnělo označení mistr. Jelikož přibývalo johanitských konventů, nebyl jejich nadřízený již označený jako mistr, ale jako „generální převor“. Toto označení se v Čechách udrželo až do roku 1626.⁸⁹

Vyšším územním celkem řádu je převorství, které se mnohdy překrývá s velkopřevorstvím či bailivami, jehož představeným je převor, kterému jsou podřízeny všechny konventy a fary spravované řádem na určitém území. Převor je v Českém království infulovaný a má právo pontifikálií. V podstatě je tento představený na úrovni biskupa. Je podřízený výhradně konventnímu převorovi, který je členem řádové rady. Představenými na Moravě, ve Slezsku a v Rakousích je místodržící převora.⁹⁰

88 Berthold Waldstein-Wartenberg, *Řád Johanitů ve středověku*, Ptaha 2008, s. 273.

89 Jiří Pořízka, *Maltézští rytíři v Čechách a na Moravě 1870 – 1998. České velkopřevorství řádu maltézských rytířů a jeho představitelé*, Olomouc 2002.

90 Oldřich Špok, *Nejlépe o místodržících převora vypovídají záznamy z provinciálních kapitul*. Nejprve jde o záznam z roku 1382, kde se jedná o privilegium na kapitule v Kladsku.1 Zde se objevují všichni čtyři místodržící, jako Paulus de Boleslavia in terra Bohemiae, Swydigerus de Lichtnow in Polonia, Herso de Orłowicz in Moravia, Joannes de Maurberg in Austria, Bakalářská práce, Brno 2012, s. 27.

Ve 14. století se řád začíná dělit na národní jazyky. Několik velkopřevorství tvoří jazyk. Každý jazyk představoval jednu skupinu rytířstva. Jazyků bylo v začátku sedm pak osm. Hned po vyhnání křesťanů ze Svaté země se řád usídlil na ostrově Rhodos, kde každý jazyk⁹¹, tj. Provence⁹², Auvergne⁹³, Francie⁹⁴, Itálie⁹⁵, Aragon⁹⁶, Anglie⁹⁷ a Německo⁹⁸, měl své vlastní sídlo. Toto sídlo se nazývalo Alberg, v německy mluvících zemích také označeno jako Herberk. Jen řádový špitál byl společný. Od roku 1462 se z jazyka Aragon odtrhly Kastilie a Portugalsko⁹⁹ a vytvořily nový, osmý jazyk¹⁰⁰. Čechy (Gran Priorato di Bohemia) spadaly pod jazyk německý. Zástupcem každého jazyka byl celibaterní mnich se slavnými sliby zvaný „pilier“, který zastával zároveň jednu z nejvyšších řádových funkcí a byl nositelem velkého kříže jinak označován také jako baili. Zasedal v řádové vládě a vždy byl přítomen v konventu společně s velmistrem. Byl podřízen velkopřevorovi jazyka, který reprezentoval.

Jednotlivé vysoké řádové funkce byly tradičně vyhrazeny některým jazykům. Waldstein-Wartenberg se zmiňuje o nejvýznamějších řádových funkcích. A to o funkci admirála, conservator del Tesoro, drapiera, infirmáře (výhradně na Rhodu), magister scutiferorum, maršála, špitálního, tresoriera, turkopoliera, velkého kamcléře, velkého komtura, velkopreceptora a generálního prokurátora.

Admirálem byl původně velitel flotily, avšak později se tak označoval držitel velkokříže italského jazyka a člen rady velmistra v otázce námořních galér. Flotilu řídil „kapitán galér“. Dalším z vysokých úředníků velmistra byl „Conservator del Tesoro“, jinak také „conservator generalis“, jehož funkce byla zřízena v 15. století a byl odpovědný za řádovou pokladnu. Drapiér byl ve Svaté zemi člen bratrstva a později konventu, kterému náležela odpovědnost za ošacení a výdej drobných finančních částek jednotlivým členům konventu. Po nuceném

91 Whitworth Porter, *A history of the Knights of Malta, or The Order of the Hospital of St. John of Jerusalem*, vol. II. London 1858, s. 221-222.

92 jazyk Provence sestával z velkopřevorství : St. Gilles a Toulouse a bailliva Manosque

93 jazyk Auvergne sestával z velkopřevorství: Auvergne a baillivy Lyon

94 jazyk Francie sestával z velkopřevorství Francie, Aquitaine a Champagne

95 jazyk Itálie sestával ze sedmi velkopřevorství :Lombardie, Řím, Benátky, Pisa, Capua, Barletta a Messina) a pět bailliv. St. Euphemia, St. Stephen, Venousa, Neapol a St. Sebastian

96 jazyk Aragonie sestával z velkopřevorství: Emposta, Katalánsko a Navarre a bailliv Majorca a Caspa

97 jazyk Anglie sestává z velkopřevorství: Anglie a Irsko

98 jazyk Německý sestával z velkopřevorství:Německo,Čechy - Bohemia, Maďarsko a Dacia

99 jazyk Kastilie sestával z velkopřevorství Leon a Portugalsko

100 Berthold Waldstein-Wartenberg, *Řád johanitů ve středověku: Kulturní dějiny řádu*. Praha 2008, str. 326

odchodu řádu na Maltu byla jeho funkce pozměněna a dbal toliko na dodržování oděvních předpisů. Tato funkce byla vyhrazena rytíři s velkokřížem z jazyka aragonského. Vedením špitálu na Rhodu byl pověřen rytíř, který se nazýval „ infirmiář“¹⁰¹. Původ slova infirmiář najdeme v latinském slovu „infirmus“ tj. nemocný. Hodnost „ Magister scutiferorum“ byla ryze vojenská hodnost, jejíž držitel odpovídal za vybavení a připravenost štítonošů a zbrojnošů. V pozdějších letech se jednalo o exekutivní úřad. Významnou pozici v řádu měl maršál řádových vojsk. Byl jím řádový rytíř, konventuální baili z jazyka auvergenského. Senešal¹⁰² byl titul vysokého úředníka původně ve středověké Francii. Ve středověku se jednalo o člena velmistrovvy družiny, který působil jako stolník. Špitálník byl vždy konventní baili a vykonával dohled nad péčí o nemocné a chudé. Tento úřad byl vždy spojen s francouzským jazykem. Rytíř zvaný tresorier byl původně správce řádové pokladny, která v 15. století přešla na spolubratra rytíře „Conservatora del Tesoro“. tresorier by později ochráncem velké pečeti velmistra. Poněkud zvláštním postem je „turkopolier“, který vedl lehké jezdeckto řádu a byl opět nositelem řádového velkokříže a zasedal ve velmistrově radě. Velký kancléř byl spíše sekretářem a pověřený vedením kanceláře velmistra a kapituly. Tato funkce se vyvinula z původního jeruzalémského písaře, který na přání vedení konventu sepisoval písemnosti různé provenience. Písaři byli většinou duchovní s právním vzděláním. Nejznámějším kancléřem byl jistý Melchior Bandini. V roce 1462 byla hodnost povýšena na velkokancléře a představeným byl velkokřížník kastilsko-portugalského jazyka. Velkokancléři byli většinou učenci. Provoz kanceláře vedl místokancléř, který nutně nemusel být řádovým rytířem. Jedním ze známých místokancléřů byl doktor práv Guillaume Caoursin (1430 - 1501). Tento pozoruhodný právník, malíř a autor 7 manusciprů o historii Rhodosu¹⁰³ byl dlouholetým poradcem tří velmistrů. V kanceláři velmistra byly vedeny registry protokolů generálních rad dochované od roku 1449. Dále zde vedl jednu z nejdůležitějších knih řádu, a to „ Libri Bullarum“, kam byly zapisovány všechny vydané velmistrovské buly. Z hlediska

101 Jiří Rajmund Tretera, Slovník církevního práva, Praha 2011, s. 54.

102 Ottův slovník naučný o senešalovi říká: Senešal (lat. senescalus, z got. sins, starý, a něm. scalc [Schalk], sluha, tedy siniscalh, stolník, starý sluha), dvorský správce, hofmistr. Původně byl to skutečný sluha, a to nejstarší, který na dvorech velmožů germanských stál v čele domácí čeledi. V této funkci uvádí se senešal v zákoně Alamanů. Na dvoře Meroveovců býval jeden nebo několik senešalů, kteří měli dozor nad královským služebnictvem a domohli se záhy vynikajícího postavení, zasedající zároveň v královském soudě. Za Karlovců, když byl zrušen úřad majordoma, úkoly jeho přešly dílem na palatina (comes palatinus) čili falckrabího, dílem na senešala. Byvali nejvyššími úředníky velmistra.

103 Guillaume Caoursin, Johannes Adelphus, Historia von Rhodis, Strasburg 1513.

diplomatického zařazení se jednalo o speciální registra velmistrovské kanceláře. Veškeré další vydané listiny se zapisovaly do knihy „Libri conciliorum“ tedy do register všeobecných. Pečetit listiny bylo povoleno jen v přítomnosti velmistra. Postavení velkokomtura bylo vyhrazeno jazyku Provence a bylo spojeno s kontrolou finálního stavu řádové pokladny. Společně s drapierem a tresorierem nesli odpovědnost za příjmy a výdaje. Odpovídali se generální kapitule.

Velmistr ztrácí svůj úřad smrtí nebo resignací (resp. renunciací). V případě úmrtí hlavy řádu vládl až do doby zvolení nového velmistra velkokomtur.¹⁰⁴ Při uvolnění úřadu tzv. „sede vacante“ spravuje běžné záležitosti řádu generální kapitula v čele s velkokomturem při dodržování Statut řádu a principu „sede vacante nihil innovetur“, neboli v době sedisvakance necht' není nic měněno. V německých zemích se velkokomtur označoval jako velkopreceptor. Bylo to spojeno s dohledem nad řádným odváděním responsí řádové pokladně. Jedním z posledních vysokých úřadů byl i jmenovaný a jmenovacími dekrety potvrzený generální prokurátor, který hájil zájmy řádu jakožto velvyslanec u Svatého stolce a papežské kurie¹⁰⁵. Nejdůležitější institucí řádu byla „Comune Tesoro“. Jednalo se o řádovou pokladnu a její správu a dohled nad účty. Byla podřízena přímo velmistřovi. Správa byla převzata do jisté míry z Francie a Itálie. Velmistr ustanovil dva prokurátory. Tito byli voleni z řad konevetních bailivů a velkopřevorů (generálních převorů v českém prostředí). Těmto dvěma prokurátorům společně s velkokomturem bylo povoleno vstupovat do veškerých řádových knih a účtů, jakož i skladišť a pokladnic. Velká pokladnice řádu byla přístupná pouze po odemčení tří zámků. Každý z výše jmenovaných měl jeden klíč. Bylo tím zajištěno, že se nebude z pokladu cokoli neoprávněně odebírat. Vydání financí či čehokoli jiného z pokladnice „Comune Tesoro“ bylo možné jen v případě, že to schválí správce pokladu Conservator del Tesoro. Nutností se v průběhu novověku stávali tzv. „auditori del conti“. Byli to úředníci, kteří každý týden měli kontrolovat účetní knihy a informovat velmistra. Conservator byl také kontrolován, a to úředníkem známým pod označením „Prodomus“. Jmenoval jej velmistr se souhlasem rady. Vedl souběžně s conservatorem účetní knihu a byl přítomen u veškerých výplat a příjmů financí. Knihy se pak porovnávaly a případný nesoulad se vyřešil.

Hlavou řádu je doživotně volený velmistr (Dei gratia Sacrae Domus Hospitalis Sancti Joannis Hierosolymitani et militaris Ordinis Sancti Sepulchri Dominici magister humilis

104 Antonín Hrdina, Kanonické právo, zvláštní část, Plzeň 1996, kanon 355.

105 Jedná se o ústřední administrativní a soudní orgán Svatého stolce, který slouží papeži ke správě věcí katolické církve.

pauperumque Jesu Christi custos)¹⁰⁶ se sídlem na Maltě (do roku 1798 na Maltě). Velmistr není volen generální kapitulou, ale výborem šestnácti. Z každého jazyka dva rytíři¹⁰⁷. Pokud je adept na post velmistra mladší 50 let, musí mít v době volby již minimálně 10 let složené věčné řeholní sliby. Je-li adept starší 50 let a je v řádu více jak 10 let, stačí jen 3 roky od složení věčných slibů. Stále platí, že velmistr musí mít šlechtický původ (tedy rodokmen do 16 šlechtických předků). Zvolený profes – velmistr nejprve informuje diplomatickou cestou papeže o svém zvolení. Avšak nepodléhá jákémukoli schválení ze strany Svatého stolce.¹⁰⁸ Papežské kurii se pouze oznamuje, že byl zvolen nový velmistr. Je volen doživotně. Společně s velmistrem vládne řádu také svrchovaná rada, volená generální kapitulou, která se schází minimálně jednou za 5 let. Jedná se o tzv. čtyři vysoké úřady, které byly již podrobně popsány výše: velkokomtur, velkokancléř, velkošpitálník a velkopreceptor a šest zvolených zástupců z řad rytířů.

4.1. Struktura českého velkopřevorství v 18. století

Zaměřím se na dobu 18. století, kdy se personální struktura vzhledem k povinnostem české provincie poněkud změnila.

Kromě jazyků se řád dělil i na třídy jeho členů. Každá třída či stav plnil jiné úkoly a jeho členové měli odlišná práva a povinnosti. Toto dělení bylo dovedeno do dokonalosti až na přelomu 17. a 18. století.

První stav tvoří rytíři podle práva s věčnými sliby „Baili Cavalieri Gran Croce di Giustizia“. Byli to profesní rytíři s věčnými sliby a konventní kaplani s věčnými sliby „Cappellano Gran Croce Conventuale Professo di Voti Perpetui“. Tito rytíři po absolvování noviciátu sestávajícího z 6 měsíců služby na Maltě a duchovní přípravy (exerciciích) skládali jednoduché sliby. Po stanovené době formace kandidáta mohlo být přistoupeno ke složení slavných slibů při slavnostní mši do rukou velkopřevora. K tomu bylo nutné velmistřovo povolení. Dotyčný skládal tři řeholní sliby. Slib chudoby, čistoty a poslušnosti. Každý justiciář měl dva ručitele z řad profesních rytířů. Justičním rytířům jsou vyhrazeny nejvyšší

106 Z Boží milosti svatého špitálního domu sv. Jana Jeruzalémského a vojenského řádu Svatého hrobu Páně mistra a chudých Ježíše Krista pokorný strážce.

107 Codex de Rohan, Malta 1782, čl. 13.

108 Codex de Rohan, Roma 1782, čl. XIII a čl. IX.

řádové funkce a je vyžadováno prokázání šlechtického původu do 16 předků pro naplnění motto „NOBLESSE OBLIGE“, kdy je naplněno právě šlechtictví.

Druhý stav tvoří obediční rytíři „Cavalieri Gran Croce di Onore e Devozione in Obediencia“, kteří se vyvinuli ze služebných bratří a zavazují se řádu slibem žít podle pravidel katolické víry, pomáhat nemocným a chudým a podpora řádového úsilí.

Za třetí stav se považovali členové bratrstva a donáti. Do husitských válek byly v Manětíně usazeny podle některých zpráv johanitky. Byla to ženská větev řádu, ale po nepokojích ve 14. století se už jejich konvent neobnovil.

Do třetího stavu spadají všichni ostatní členové, kteří neskládají žádný slib, je vyžadováno chování a jednání podle křesťanských zásad. Do tohoto stavu patřili i tzv. donáti – tedy lidé, kteří nějakým způsobem podporovali řád (dobrovolně sloužili v lazaretech a špitálech nebo posílali finanční obnosy na úřad špitálního), ale nebyli plnoprávními johanity. Měli pouze poradní hlas při kapitule. Hlavní slovo při rozhodování měla tzv. Provinciální kapitula v čele s velkopřevorem. Členové kapituly byli voleni na určité časové období výjma velkopřevora. Ten byl volen doživotně. Avšak za určitých okolností jej velmistr a generální kapitula mohli odvolat, jak se to stalo v případě Jana ze Švamberka.

5. Finanční a majetkové zajištění řádu v českých zemích v 18. století

Finanční zajištění českého převorátu johanitského řádu v českém velkopřevorství je v dobrém stavu. Peníze zasílané každým rokem do řádového centra byly rozděleny do několika kategorií. Především to byly „responsiones“, které měly podle usnesení generální kapituly z roku 1532 představovat třetinu všech ročních příjmů z řádových statků. V řádovém finančním hospodaření tak tvořily nejvyšší pravidelnou položku. Dalšími typy odvodů pak byly mortuaria, vakantia a spolia, odváděná do centra řádu již od 14. století. V roce 1579, na žádost velmistra, císař Rudolf II. ustanovil, že všechny responze, mortuaria, vakantia a spolia mají připadnout řádu.

Response (responsae nebo responsiones) byla roční dávka komturů, kterou museli odvádět řádové centrále, která následně vydala kvitanci na přijaté finance. Byla poprvé zavedena již kolem roku 1182. Jejím výběrem byl pověřen převor a posílal obnos do Svaté země. Výše response byla v jedné třetině z celkového výnosu komendy. Protože se však nedařilo vybírat response dosti efektivně, velmistr se rozhodl, že si bude tyto odvody hlídat skrze svého zástupce. Byl jím velkopreceptor. Ten dbal na povinnost odvádět finance včas a řádně.

Spolia sestávala z movité pozůstalosti po zemřelých členech řádu. Na jeho majetek měl řád nárok, pokud zemřelý nepořídil testament a neurčil jinak. I tak docházelo k mnohým nesrovnalostem, neboť někteří rytíři žili tzv. „nad poměry“. Utráceli více, než byly jejich příjmy. Spolia, neboli odevzdání movitého majetku po zemřelých bratřích, byl prodán nebo darován nuzným. Z výtěžku se financoval chod špitálu nebo charitativní aktivity.

Pokud komendátor zemřel nebo byl povolán na jiné místo v řádu stala se z jeho předešlé pozice vakance. Z této uprázdněné komendy se odváděla „daň z uprázdnění“, skládající se ze všech důchodů komendy počínaje na sv. Jana Křtitele až do stejného dne příštího roku, tj. prvního výročí úmrtí komtura. Zavedeny byly na generální kapitule v roce 1357.

Impositiones byly mimořádné poplatky, které nařizovala převorátům generální kapitula. Tyto impositiones byly ve velké většině spojeny s boji proti nevěřícím a velkopřevorí je v oblibě příliš neměli. Lze říci, že pokud mohli, snažili se z této povinnosti vyvázat a raději skupovali statky ve svých velkopřevorátech. Zde opět zakročil jmenovaný velkopreceptor, který měl pravomoc omezit dispozice s financemi vyhrazené velmistrovské pokladně.

Mortuaria sestávala z vlastních peněz řádových hodnostářů počínaje převory, komtury a konče služebnými bratry se slavnými sliby, zbylá po jejich smrti, která připadla řádu.

Pitance byla naopak částka, která komendátorovi zůstala a za níž měla být sloužena každoročně mše za zamřelé a počítala se do příjmu konventu.

Passagium byl vstupní poplatek, který musel novic zaplatit nejpozději do složení slibů a obnos se počítal do příjmu comun Tesoro.

Řád v českých zemích vlastnil poměrně velký nemovitý majetek. Krom komendy v Praze a ve Strakonických vlastnili rytíři ještě několik desítek dalších statků. Jedním z nich byla komenda Dívčí hrad (Maidelberg) na Osoblažsku s vesnicemi Pitárné a Sádek, mnoha lesy, a polnostmi, které řád dostal od císaře Ferdinanda II.¹⁰⁹ Další statky byly Dolní Libchava, Radomyšl, Dožice, Mailberg, Opava. Konvent kněží maltézskeho řádu vlastnil jmenovitě statek Motol a Březiněves. Maltézske fary disponovaly také menším hospodářstvím, které užívalo faráře a drobnou čeládku. Pokud bylo třeba získat rychle vyšší finanční obnos, většinou se panství zastavovala nebo prodala.

Významné byly také dary a donace vysoce postavených šlechtických sponzorů. Uvedme příklad hraběcíh rodin Sincendorfů, Paarů a Wratislawů.

Platidlem maltézskeho řádu bylo scudo.¹¹⁰ Razilo se v italském prostředí a jedná se o tolarovou minci 16. století. Podle vyobrazeného štítu se tento druh tolaru začal označovat jako scudo nebo ducatone, protože se jednalo o stříbrný ekvivalent zlaté mince. Hmotnost scudo byla 33,5 g, ale později se váha snižovala. Bylo jí možné platit na mnoha místech Itálie. Scudo¹¹¹ se dělilo na 12 tari a 240 grani, přičemž 20 grani je jedno tari.¹¹²

V soudobé literatuře se také uvádí, že ostrov Malta akceptuje mnoho dalších měn.

109 Moravská Zemská deska č. 96, list B vklad: Auf Grund des Majestätsbrief Kaiser Ferdinandus II. dto 18. November 1631 und über einschreiben des Car Grafen von Morzin ...für Heiligen Johaniter Orden das Eigentumrechts einverliebt

110 John Gardner Wilkinson, *Modern Egypt and Thebes*, vol. 2, London 1843, s. 73.

111 1 scudo = 12 tari = 240 grani

112 Jiří Sejbal, *Základy peněžního vývoje*, Brno 1997, s.205.

6. Velkopřevorský archiv v Praze

Potřeba vedení archivů je od počátku až do dnešních dnů stejná, to je právní, správní, justiční a hospodářská. Postupně zakládaly archivy všechny instituce ve státě a přidávaly se i některé fyzické osoby. Byla to zejména církev, města a šlechta. Šlo o snahu napodobit panovníka.

Nejstarší archiv v Čechách byl knížecí archiv Přemyslovců. Byl natolik ceněn, že se stal součástí pokladu. Nejednalo se o klasický archiv či vyspělou kancelář doby Karla Velikého, ale jen o prosté uchování listin. Proto je na snadě, zda je možné již v dobách 10. století mluvit o archivu. Předpokládáme, že panovníci vedli korespondenci s papežskou kurií a římskými krály, usuzujeme, že musel existovat alespoň církevní hodnostář, který ony listiny opatroval. Archiv v pravém slova smyslu byl založen až Karlem IV., zřejmě po vzoru francouzské kanceláře. Podkladem pro toto tvrzení je opis listiny ve formulářové sbírce. Chybí zde datace a jméno pověřeného archiváře. O osobě prvního registrátora neb archiváře korunního archivu píše doktor Hermenegild Jireček.¹¹³ Měl by jím být jistý „Johannes de Saxo Mule“, který požíval přízně Karla IV.

Základ ve středověku mají archivy církevní, které se dělí na archivy arcibiskupské, biskupské, kapitulní, klášterní a farní. Základem pro zřízení a vedení archivu je péče o zachování udělených privilegií a práv. Proto bylo hlavně dbáno o listiny a jurisdikční, konventní a účetní knihy. Byrokratizace správy od poloviny 18. století znamenala nárůst písemností i ve správě velkostatků a postranním právu Matky Boží pod řetězem.

Dějiny velkopřevorského johanitského archivu, ze kterého se dovídáme jak vlastně fungoval úřední postup řádových institucí, se dnes nalézají v Národním archivu v Praze.

Archiv je rozdělen do dvou částí. První jeho část pojímá listiny a druhá obsahuje spisy a mapy. Listiny a spisový materiál byly uloženy ve velkých popsáných skříních. Příkladem uveďme označení archivního šuplete „A XXXIV, Kirchen Rechnungs Bücher“.¹¹⁴

113 Hermenegild Jireček, Korunní archiv český, Sběrka státních listin Koruny české z doby od r. 1306 do r. 1378, Praha 1896, s. 5-7.

114 Ondřej Fibich, Tomáš Durdík, Rytíři svatého Jana a jejich hrad ve Strakonici, Strakonice 2011, s. 34.

6.1. Listiny

Listinný archiv je velmi rozsáhlý a obsahuje celkem 3 121 dokumentů z let 1128 - 1880. Uspořádán je podle jednotlivých komend. Původně si každá komenda či konvent vedly své archivy a písemnosti, ale ty se předávaly do rukou představeného. Někdy ve 14. století došlo ke sjednocení archivů komend a řád uchovával písemnosti v Praze a ve Strakonickém konventu. První listinou, kterou johanité obdrželi, byla listina krále Vladislava I. kolem roku 1158. Od té doby jsou listiny bedlivě chráněny. Ještě ve 14. století nebyly listiny nijak uspořádány.

Konvent ve Praze zakládá svůj archiv zhruba kolem roku 1243 a jsou v něm uloženy zejména donace, privilegia, papežské buly, kupní a zástavní smlouvy, zástavy jednotlivých statků a vesnic jiným šlechticům. Tento nesoulad a nepřehlednost vyřešily nepokoje doby husitské, kdy se celý pražský konvent musel stěhoval do Strakonic.

Teprve v první půlce 15. století se daří johanitům opatřit listiny dorzálními registry a veškeré písemnosti jsou místně označeny „De pede pontis“ nebo „Straconicen super decimas in Trzessowicz“.¹¹⁵ Ve Strakonících zůstal archiv až do přesídlení velkopřevora zpět do Prahy. V Praze se tvořil archiv nový, neboť se zde objevují listiny, které se ve Strakonících nacházet pravděpodobně nemohly, neboť jsou datovány před rokem 1459. Dokazuje to intitulace listiny z 24. října 1458, kde „Převor Jan od Dubu a konvent u Panny Marie...“.¹¹⁶ Dle pramenů se zdá být rok 1448 důležitý pro vývoj archivu, neboť se v osobě převora Václava z Michalovic spojily s českým převorstvím i slezské komendy Lwówek (Lemberg), Poznań (Bosnania), Tyniec (Tynczia), Glubczyce (Lubczitz) a Brzeg (Brega).¹¹⁷ Od 16. století se začaly dělat registry u všech listin, které měl řád k dispozici s tím, že popis byl buď v latinském nebo českém jazyce. V některých regestech se dokonce objevuje i právní hodnocení významu listin, což svědčí o tom, že se v konventu nalézala osoba s částečným právním vzděláním. Ke konci 16. století se na listinách začínají objevovat signatury, které obsahují písmeno a číslo. Avšak dle výsledku provinční kapituly je zřejmé, že archiv je ve velmi neuspokojivém stavu. Jako nezbytnou součást pravidel v konventu Panny Marie pod řetězem se zavádí nová pravidla při nakládání s listinami, privilegii a bulami. Odpovědný za archiv je

115 NA, Maltézští rytíři - české velkopřevorství (1085 - 1875), listina sign. 2406.

116 NA, Maltézští rytíři - české velkopřevorství (1085 - 1875), listina sign. 2341.

117 NA, Maltézští rytíři - české velkopřevorství (1085 - 1875), listina sign. 1198.

kancléř, který jediný smí vydat jakoukoli listinu. Listiny se vydávají v ověřených opisech, tak aby originál vždy zůstal v konventu a byl k dispozici. Pokud by zapůjčil originál listiny, musel se žadatel zaručit podpisem, že listinu vrátí. Potvrzení se do doby vrácení listiny ponechávalo na místě listiny.

Z prvního desetiletí 17. století se nám dochoval záznam o uspořádání převorského archivu dle věcného rozdělení a uložení v zásuvkách skříně. Nápis na zásuvkách se lišily podle typu písemnosti „Privilegia Caesarea“ nebo „Bullae Papales“. Dle písemného vyjádření převora

Františka Taufera z Rovin¹¹⁸ byl archiv v žalostném stavu. V roce 1737 se jako kancléř českého velkopřevorství uvádí Schulzbreth. Ten byl v tu dobu zároveň přisedícím konsistoře. V roce 1759 je zvolen do funkce kancléře Jan Antonín Taussent. Během svého působení na velkopřevorství shromáždil archivy většiny z řádových komend i z ostatních zemí. Proto se v archivu soustředily písemnosti z Moravy, Slezska, Rakouska, Korutan, Štýrska a Kraňska. Zaměstnal dva písaře a nechal vytvořit seznamy. Každá listina tedy byla popsána označením komendy a dorsálním registrem. Po smrti Taussenta v roce 1772 byl zvolen nový kancléř Josef de Nuce. Během Nuceho funkčního období byl finálně spojen velkopřevorský a převorský archiv. Také byl dovezen archiv ze Strakonic, a to na příkaz provinciální kapituly.

Do dějin velkopřevorského archivu zasáhl i řádový preceptor ve Vídni Frá František Paul rytíř Smitmer¹¹⁹ a jakožto řádový historik nechal vytvořit inventář. Nástupci de Nuceho se snažili zdokonalit inventární seznamy. V pozdějších letech byla starost o archiv svěřena do péče převoru maltézského řádu respektive pražskému konventu, který spravoval archiv až do 50. let 20. století.

Seznam listin a inventárních čísel, tak jak jsou dnes k dispozici badatelům s tím, že komendy, fary a velkostatky jsou řezeny podle inventárních čísel, tak jak byly zpanipulovány v 60. letech 20. století.

118 NA, Maltézští rytíři - české velkopřevorství (1085 - 1875), spisy, karton 129, oddíl 96

119 Významným příslušníkem rodu rytířů von Smitmer byl Franz Paul (1740 - 1796), duchovní Maltézského řádu (Priesterkomtur), který shromáždil rozsáhlou sbírku melitensí a vydal jejich bibliografii. Jeho sbírku získalo české velkopřevorství řádu. Franz Paul vom Smitmer, Catalogo della biblioteca del sacro militar ordine di S. Giovanni Gerosolimitano oggi detto di Malta compilato da Fra Francesco Paolo de Smitmer commendatore dello stesso Ordine, e canonico della Chiesa Metropolitana di Vienna in Austria, Wien 1781.

Výjimku tvoří zejména Generální kapituly, Vizitace, Provinční kapituly, papežské buly; velmistrovské buly, Pražský konvent, Velkopřevोři, Extranea, Receptorát, Spolia, Personalie členů pražského konventu (jedná se výhradně o 19. století)

Výše jmenované soubory písemností byly záměrně vyděleny z části spisů a tvoří tak souvislou inventární řadu se zbytkem listin. Pokud by se trvalo na provenienčním sloučení jednotlivých písemností do spisové části, tedy třeba spolia, inventární čísla listin signatury 2934 – 2954, ke spisům staré signatury D LIX - V, byla by porušena číselná řada celé listinné části.

Zde předkládám část listin s původním i současným označením. Staré signatury jsou psány z části římskými číslicemi a později manipulované listiny komend jsou nadepsány arabskými číslicemi.

6.2. Listiny týkající se jednotlivých komend

(římská čísla značí původní signaturu):

- Komenda Strzegom (Strigom) - listiny ŘM inv. č. 1 - 88 - původně signatura I
- Komenda Dzierzoniów (Reichenbach) - listiny ŘM inv. č. 89 - 144 - původně signatura II.
- Komenda Grobniki (Gröbnig) - listiny ŘM inv. č. 145 - 176 - původně signatura III
- Komenda Kozle (Cosel) - listiny ŘM inv. č. 177 - 193 - původně signatura III
- Komenda Losiów (Lossen) - listiny ŘM inv. č. 194 - 227 - původně signatura III
- Komenda Zlotoryja (Goldberg) - listiny ŘM inv. č. 228 - 346 - původně signatura IV.
- Komenda Lwówek Śląski (Löwenberg) - listiny ŘM inv. č. 347 - 532 - původně signatura IV
- Komenda Brzeg (Břeh) - listiny ŘM inv. č. 533 - 583 součástí jiné komendy - nesignováno
- Komenda Tyniec nad Sleza (Gross Tinz) - listiny ŘM inv. č. 585 - 741 - původně signatura VII
- Komenda Olesnica Mala (Klein Öls) - listiny ŘM inv. č. 742 - 927 - původně signatura VIII
- Generální kapituly - listiny ŘM inv. č. 928 - 949 - původně signatura XI.
- Vizitace - listina ŘM inv. č. 950 - původně signatura XII
- Provinční kapituly - listina ŘM inv. č. 951 - původně signatura XX
- papežské buly - listiny ŘM inv. č. 952 - 1241 - původně signatura XXVI - XXVIII
- velmistrovské buly - listiny ŘM inv. č. 952 - 1241 - původně signatura XXVIII
- Komenda Mailberg - listiny ŘM inv. č. 1242 - 1541 - původně signatura XXXI - XXXIV

Komendy Vídeň a Unterlaa - listiny ŘM inv. č. 1542 - 1695 - původně signatura XXXV
Komenda Vratislav - listiny ŘM inv. č. 1696 - 1885 - původní signatura XXXVI-XXXVII
Komenda Brno - listiny ŘM inv. č. 1886 - 1982 - původně signatura XXXVIII
Komenda Opava - listiny ŘM inv. č. 1983 - 2055 - původně signatura XXXIX
Komenda Fürstenfeld - listiny ŘM inv. č. 2056 - 2129 - původně signatura LV
Řádové fary - listiny ŘM inv. č. 2130 - 2132 - původně signatura XLII
Fara Horažďovice - listiny ŘM inv. č. 2133 - 2145 - původně signatura XLIII
Fara Pičín - listiny ŘM inv. č. 2146 - 2157 - původně signatura XLIV
Fara Radomyšl - listiny ŘM inv. č. 2158 - 2169 - původně signatura XLIV
Pražský konvent - listiny ŘM inv. č. 2169, 2170-2379 - původně signatura XLVI - XLVII
Panství Volyně - listiny ŘM inv. č. 2380 - 2399 - původně signatura XLIX
Komenda a klášter Strakonice - listiny ŘM inv. č. 2400 - 2514 - původně signatura XLIX
Velkopřevora - listiny ŘM inv. č. 2515-2688 - původně signatura LI - LIII
Extranea - listiny ŘM inv. č. 2689-2776 - původně signatura LV
Receptorát - listiny ŘM inv. č. 2777-2815 - původně signatura LVI
Komenda Horní Kounice - listiny ŘM inv. č. 2816 - 2819 - původně signatura LVII
Klášter Český Dub - listiny ŘM inv. č. 2820-2822 - původně signatura LVII
Špitál v Kroměříži - listiny ŘM inv. č. 2823-2825 - původně signatura LVII
Komenda a fara v Kadani - listiny ŘM inv. č. 2826 - 2831 - původně signatura LVII
Komenda a fara v Manětíně - listiny ŘM inv. č. 2832 - 2841 - původně signatura LVII
Komenda Mladá Boleslav - listiny ŘM inv. č. 2842 - 2845 - původně signatura LVII
Komenda Žitava - listiny ŘM inv. č. 2846 - 2890 - původně signatura LVIII
Komenda Klodzko (Kladsko) - listiny ŘM inv. č. 2891 - 2933 - původně signatura LIX
Spolia - listiny ŘM inv. č. 2934 - 2954 - původně signatura LXIV
Austriaca - listiny ŘM inv. č. 2955 - 3070 - původně signatura LXVI
Komenda Poznaň - listiny ŘM inv. č. 3071 - 3076 - původně signatura LXVIII
Uhry - listiny ŘM inv. č. 3077-3083 - původně signatura LXIX
Komenda a fara Pulst - listiny ŘM inv. č. 3084 - 3089 - původně signatura 61
Komenda Heilenstein - listiny ŘM inv. č. 3090 - 3092 - původně signatura 62
Komenda Svatý Peter - listiny ŘM inv. č. 3093 - 3097 - původně signatura 63
Bailivie Dožice - listiny ŘM inv. č. 3098 - 3101 - původně signatura 79
Komenda a fara Ebenfurth - listiny ŘM inv. č. 3102 - 3112 - původně signatura 80
Statek Horní Libchava - listiny ŘM inv. č. 3113, 3114 - původně signatura 83

Personalie členů konventu - listiny ŘM inv. č. 3115 - 3120 - původně signatura 89

Statek Motol - listiny ŘM inv. č. 3121, 3122 - původně signatura 98

Z hlediska diplomatického se v této části nachází listiny vysvědčovací i dispozitivní. Velkou část tvoří buly, které byly vydávány velmistrem jednotlivým příjemcům komend. Také lze najít papežské¹²⁰ listiny, listiny císařské a královské. Dále se jedná o darovací či zástavní listiny, týkající se sporů, a to zejména s biskupy a šlechtou, která těžko respektovala řádové výsady.

Po úmrtí některého movitějšího člena řádu bylo nutné nechat určit právní nástupnictví po zemřelém což prováděl určený veřejný notář.

Dále jsou v archivu uložena bularia. Jedná se o ověřené opisy bul, které panovník jako celek potvrdil. Maltézští rytíři nechávali většinou potvrzovat své privilegia vždy, když nastoupil nový suverén na trůn.

6.3. Spisy

Řádové spisy tvoří nejobsáhlejší část celého archivu. Jsou reálným dokladem úřadování a fungování velkopřevorské kanceláře. Tato část archivu by se dala rozdělit na akta oficiální, tedy na dokumenty zcela úřední a dokumenty zcela soukromé povahy.

Velmistrovské buly jsou od nepaměti uchovávány v řádovém archivu, aby bylo možné v případě sporu předložit je soudu. Většinou se nechávaly dělat opisy listin platné pro celou zemi a rozesílaly se na fary a komendy. Nejstarší bulou dochovanou v českém velkopřevorství je bula papeže Alexandera III. z roku 1160. Donace a privilegia jsou skupinou sloučených starých inventárních čísel XXI až XXV a XXVII a XXVIII, kde velkopřevorství evidovalo různé druhy privilegií vztahující se zároveň k jedné lokalitě (farnosti či komendě) a k území jako celku. Proto nebylo možné tyto listiny přiřadit k té či oné lokalitě. Nejedná se o originály listin, ale o opisy a vidimace, které byly k dispozici úřadu velkopřevora. Kancelář velkopřevora trpěla velkými nedostatky, jak se zmínil v jednom z dopisů pražský převor, a to zejména v 18. století. Bylo nutné opatřit archiv odpovídajícími indexy a repertáři. Za kancléře a archiváře Josefa de Nucho se podařilo takové indexy opatřit. Nejsou zcela kompletní, ale pro konec 18. století pravděpodobně dostačovaly.

120 NA, Maltézští rytíři - české velkopřevorství (1085 - 1875), listina, sign 2832.

Důležitou součástí kanceláře velkopřevorů byl soubor statut řádu a ceremoniáře. Ke statutům se velmi často dělaly německé překlady, výtahy a právní pojednání, neboť originály byly ve velké většině psány či tištěny v italském jazyce. Nejstarším dochovaným statutem je rukopis z roku 1589. Každá řádová provincie byla hned, jak byl schválen nový statut řádu, obeslán jeho jedním exemplářem, aby jej bylo možné nechat přeložit.

Řád sváděl nemalé právní bitvy o zachování a respektování svých práv a proto se v archivu objevuje poměrně obsáhlá skupina dokumentů nazvaná jako „Spory řádu ve věcech řádové exempce“.¹²¹

Exempce¹²² je v církevním právu vyjmutí osob nebo institucí z pravomoci řádného církevního představeného a jejich současným podřízením pod vrchnost jinou, zejména vyšší. Exempce po právu vzniká udělením privilegia suveréna nebo papežské buly. Papež je suverénem, ale zmiňují jej právě proto, že řád byl papežskou bulou založen. Čeští králové pouze exempci potvrzovali, a to v průběhu celé existence řádu. Největšími protivníky řádu byly z logiky věci arcibiskupové olomoučtí a pražští, kteří si neradi nechali zasahovat do diecézí. Trnem v oku této církevní vrchnosti byla zejména presentace farářů na řádové fary a jejich visitace. Zcela nečekaně zde objevujeme i spor, který sem teritoriálně nepatří. Jedná se o spor arcibiskupa z Toleda, Luise Manuela Fernández de Portocarrero y de Guzman s velkopřevorem Kastílie o výklad papežských privilegií. Příkladem můžeme uvést spor velkopřevora Kolowrata s arcibiskupy pražskými o právo visitací na maltézských farách. Spory většinou končily ve prospěch řádu. Svědčí o tom výsledek sporu o presentaci a visitaci

121 NA, Maltézští rytíři - české velkopřevorství (1085 - 1875), spisy, kartony 45 – 49.

122 Jednotlivých práv z exempce plynoucích lze nabytí čtyřicetiletým bezelstným vydržením, opírajícím se o nějaký právní důvod. Vedle toho může exempce býti původní (nativa), tj. že si některé ústavy dovedly zachovati nezávislost na úřadech vyšších později se vyvinuvších. Eximovaní nemohou volně zřici se exempce a mívali mnohdy za účelem ochrany její konservátory (Exempce zanikají zrušovacím aktem jich zřiditele, opačným obyčejem a odpadnutím podmětu oprávněného. Jsou vůbec možny z moci každého představeného, nyní jsou ještě praktické z přímusu farního, z pravomoci biskupské a metropolitní. Z přímusu farního mohou býti vyňati řeholníci, pokud jejich místní řeholní představení vykonávají správu duchovní, dále někteří církevní preláti a rodiny suverénní, pokud jim svědčí privilej míti zvláštního správce duchovního, např. mívají tyto dvorního kaplana nebo faráře, který jako v Rakousku vyňat jest i z pravomoci biskupské, konečně, jako v Rakousku, aktivní osoby vojenské, ježto pro ně zřízena jest zvláštní vojenská správa duchovní, jejíž náčelníkem jest apoštolský vikář neboli polní biskup ve Vídni. Exempce z moci biskupské čili exempce papežské neboli exempce v užším smyslu jsou možny jen s papežským povolením.

na řádové faře v Hrobníkách (Grobnik) z roku 1708. Tyto spory trvaly celé 17. a 18. století. Jejich řešením se zabývala konsistoř a pak papežská kurie.

Jako každá kancelář, vedlo i velkopřevorství kopiáře, registra, výtahy z nařízení generální kapituly, inventáře a pomocné spisy. Dožický inventář nese nápis: „Inventarium - Deren allhier zu Prag In Königlich Vöheimb in des Ritterlichen Malteser Ordens Grand Priorat Archiv Befindlichen zu dem Baliaggio oder Commende Gur Doschitz gehörigen Urkunden, Documenten und Schrifften.“ Dále vedla kancelář repertáře, které se liší od indexů tím, že jsou zde zaznamenány i stručné obsahy spisů a listin. Z roku 1762 máme k dispozici receptorátní inventář, který je veden místně a věcně. Pro každou komendu má vyhrazeno místo a jsou zde zapsány všechna privilegia, listiny, spolia, conti (účty) a „Acra Ministeriália“.

V úřadování kanceláře velkopřevora Althanna, jak jsem již výše zmínil, se vyskytuje listinný materiál obsahující spolia a závěti. Zde se jen zmíním o odkazech šlechty, neboť o poddaných již byla také zmínka. Také šlechta vkládala své kšafy neboli poslední vůli do knih postranního práva a odkazovala řádu movitosti, finance či nemovitý majetek, většinou s tím, že budou pohřbeni v řádovém kostele, že za ně bude věčně prošeno v modlitbách a sloužena pravidelně mše. Jelikož šlechta měla to výsadní postavení, že vkládala své poslední pořázení do desek zemských, zastupoval řád před veřejným notářem a v případě sporu před apelačním soudem velkopřevor. Pokud zemřel člen řádu a byl aktuálně komendátorem či správcem některého ze statků řádu, musela se udělat meliorace s tím, že pokud zbyly dluhy, což bylo zcela obvyklé, musel prokurátor ustanovit komisi, která vytvořila visitační protokol, který sloužil jako podklad pro dědické řízení. Stávalo se také, že hodnostáři řádu odkazovali jiným osobám, a to majetky či movitosti ve výhradním držení řádu. Nastalý rozpor bylo třeba urovnat, což ne vždy bylo jednoduché. Althann po svém zvolení velkopřevorem takto řešil spolium po svém předchůdci Frá Emanuelu Václavu Krakowském z Kolowrat. Avšak k této záležitosti se vrátím v kapitole korespondence.

Zděděné finance řád použil na charitativní činnost. Povědomost o finančním stavu velkopřevorovy pokladny nutilo představeného k zaměstnání dvou písařů, účetního a pokud bylo třeba, najímal se externí advokát. Pro spory mezi členy řádu se ustanovoval soudní tribunál tzv. „Squadrium“, které sloužilo pro podávání stížností a žalob. Odvolací instancí byla provinciální kapitula a generální kapitula. Velmistr měl pravomoc omilostnit člena řádu i v případech, že jej orgány řádové justice shledaly vinným z porušení statut a řádů.

Receptorát vedl také seznamy členů řádu jak rytířů, kněží, donátů, služebných bratří (postupně splynuli s donáty) a členů bratrstva při kostele Panny Marie pod řetězem. U každého jména se zapisovalo narození a úmrtí, karierní postup a zisk řádových hodností včetně členova aktuálního pobytu.

V neposlední řadě se zmíním o korespondenci maltézského velkopřevorství s řádovým velvyslanectvím ve Vídni. Několik členů českého velkopřevorství v 18. století zastávalo funkci zplnomocněného velvyslance u císařského dvora. Sídlo velvyslance bylo ve Vídni při císařském dvoře a pokud bylo třeba přímluvy mocnáře v různých záležitostech maltézského řádu, byl jednáním pověřen právě on. Jedním z těchto velvyslanců byl ještě před zvolením velkopřevorem Frá Dubský z Třebomyslic a pak i někteří členové rodiny Colloredů, Czreninů a Krakowských z Kolowrat.

Statky velkopřevorství vedly svou agendu dosti individuálně. Vyžadováno bylo včasné placení responsí a účast rytířů na provinciálních radách. Později se povinně vedly conti (účty), peněžní deníky a urbáře. Občas se vyskytují knihy.

7. Pražský konvent maltézských rytířů

Na domínium johanitů vzniklo v 15. století tzv. postranní právo¹²³ neboli maltézská jurisdikce. Avšak o tomto tématu bude pojednáno v další kapitole. Roku 1503 vyhořel kostel Panny Marie a byl opraven už jen z části. Proto do dnešních dob je před vchodem do kostela malé nádvoří se dvěma věžemi. Mezi léty 1728 – 1731 došlo k opravě celého komplexu. Byla také honosně opravena nová budova konventu a vybudována zahrada. Díky náhodě se nám dochoval jedinečný pramen pro dějiny konventu, a to jeho konventní matrikola. Zde jsou zapsáni všichni duchovní členové konventu mezi roky 1674 až 1980 a jejich působení v řádu. V matrice jsou zapsána jména všech kleriků a kněží, kteří vstoupili do kněžského semináře. Každá dvoustrana je rozdělena na 7 sloupců a nestejněměrný počet řádků. Každý sloupec má svůj popis, který je dodržován. V prvním sloupci je jméno a příjmení kněze, druhý sloupec

123 Ottův slovník naučný, XX., Praha 1888 - 1909, s. 578, „Právo postranní - kde pojaty byly do obvodu městského osazené nemovitosti některého statku patrimoniálního zcela neb z části, jako se to stalo zejména v Praze, nebyla tím zcela zrušena jurisdikce jejich vlastníkův, ať již světských neb duchovních, nýbrž udržela se s různými změnami jako právava postranní až do r. 1848. Majíce immunitu za základ, nesou někdy na sobě stopy historického vývoje svého, někde jsou konstruovány zcela originálně podle obsahu smlouvy obyčejně emfiteutické. Jurisdikce tyto obsahují soudnictví nesporné v plném rozsahu, sporné však v objemu velmi různém, trestní pak postupem doby víc a více mizí; příslušné jsou pro osoby usedlé, buď poddané neb na základě smlouvy. V Praze na základě smlouvy nájemné nebo podobných vzniklo ke konci XV. stol. několik postranních práv. Poddanství dávné základem bylo práva kapitoly sv.-vítské při osadě sv. Jana v Oboře (viz Praha, str. 426b) a (proboštví) na Újezdě, kláštera johanitův u Matky boží konec mostu podle darování Vladislava II., pro které vydal velkopřevor Popel z Lobkowicz r. 1610 instrukci, schválenou později Josefem I. dne 25. dub. 1710; kláštera sv. Jiří na hradě a j. – Časem byla tato práva, která i městské právo někdy propůjčovala a jejichž rychtář i (u sv. Anežky) primátorem se zval, obmezována úsilím magistrátův a cechů. Dvorním reskriptem dne 21. dub. 1649 odňata právům na půdě staroměstské působnost in publicis, politicis ot criminalibus, což vysloveno i pro Nové město 3. květ. t. r. a Malou stranu dne 30. pros. 1652. R. 1747 zřízena kommisie pro úplné zrušení postranních práv, leč výsledek publikovaný dv. dekretem dne 23. srp. 1769 na věci málo změnil. To opakovalo se při kommissi zřízené 23. pros. 1773. Za to obmezil je Josef II. 27. ún. 1784 č. 250 na causae reales a jurisdikci nespornou, jak trvala práva tato pak až do r. 1848. Rozeznávati jest od práv postranních soudy zvláštní (fora specialia). Srv. Rössler, Darstellung der bürgerl. Gerichtstellen und der sog. Nebenrechte Prags (aus dem 8. Hefte der »Themis« abgedruckt, Praha, 1844). “

obsahuje „*Patria et Nativitas*“ tedy země a narození. Třetí sloupec „*Susceptio*“ tedy přijat do řádu. Čtvrtý sloupec obsahuje nadpis „*Professio*“, tedy složení slavných slibů s povolením velmistra. Ten vydával u této příležitosti bulu. Ve pátém sloupci se nachází nadpis „*Ordinatio*“, tedy kdy byl dotyčný vysvědčen na kněze. Další sloupec „*Obytus*“ poskytuje informaci o úmrtí dotyčného a poslední sloupec je nadepsán jako „*Munia, quibus et ubi fungebatur*“, tedy povinnosti a služba řádu. Současně je zde popsán kariérní postup člena řádu.

7.1. Personální obsazení českého velkopřevorství - konventu kněží v 18. století

1. Franciscus Tauffer de Rovin, narozen 1674 v Nymburce, profesním rytířem od roku 1709, roku 1736 zvolen převorem v českém velkopřevorství a zemřel 1745. U zvolených převorů je vždy poznámka římským číslem červenou barvou.
2. Johannes Pokorny, narozen 1690 v Praze, profesním rytířem od roku 1733, podpřevor a konventní spirituál. Zemřel dne 6. září 1752.
3. Andreas Přakert, narozen 1699 v Dolní Libchavě, profesním rytířem od roku 1733, konventuální kaplan, magistr filozofie a bakalář teologie, zemřel dne 28. srpna 1780.
4. Frá Franciscus Kilian, narozen 1709 v Podeřany, profesním rytířem od roku 1734, konventní podpřevor a od roku 1762 zvoleným převorem, poznámka římská červená III., zemřel 10. května 1763
5. Octavianus Boussuet de Sonnenfeld, Gallus (Francouz) - Loireux, profesním rytířem od roku 1735, komendátor na Eberfurtu a Heilensteinu, zemřel 10. července 1756
6. Wenceslaus Krotky, narozen 1712 v Táboře, profesním rytířem od roku 1735, strakonický kaplan, zemřel dne 14. března 1740.
7. Jacobus Heyduck, narozen 1711 ve Strakonících, profesním rytířem od roku 1736, podpřevor, kaplan v Radomyšli, zemřel 8. března 1793.
8. Thomas Gebert, narozen 1713 v Sedlci, profesním rytířem od roku 1737, 1745 zvolen převorem, vzdal se ve prospěch Frá Špinky, zemřel 3. září 1747
9. Josephus Hawranek, narozen 1715 v Jičíně, profesním rytířem od roku 1737, kaplan v Pičíně a Radobyčích a konventuální kaplan, zemřel 3. září 1771

10. Jenn. Jacobus Matzner, narozen 1710 v Praze, profesním rytířem od roku 1739, administrátor v Radomyšli, zemřel ledna 1740
11. Franciscus Dominicus Spinkko (Špinko) de Helfenthalu, narozený 1707, profesním rytířem od roku 1739, administrátor v Horažďovicích, komendátor v Heilesteinu a v roce 1745 zvolený převor, poznámka římská červená II., zemřel 25.12. 1761
12. Petrus Osterman, narozen 1709 v Lindenfelsu v Rakousku, profesním rytířem od roku 1739, administrátor v Pičíně, Radomyšli a Strakonících, zemřel dne 25.dubna 1753
13. Henricus Poeschl, narozen 1707, profesním rytířem od roku 1739, administrátor v Radomyšli, administrátor v Radobyčích, zemřel 1. ledna 1742
14. Johannes Warter, narozen 1714, profesním rytířem od roku 1740, administrátor v Radomyšli, zemřel 22. září 1756
15. Franciscus Piller, narozen 1714, profesním rytířem od roku 1740, administrátor v Horní Libchavě, zemřel 26. dubna 1760
16. Daniel Max, narozen 1717, profesním rytířem od roku 1740, administrátor v Radobyčích, zemřel 6. května 1749
17. Thaddeus Erb, narozen 1719, profesním rytířem od roku 1741, kaplan generála Wallbrunna, administrátor v Horní Libici, zemřel 8. března 1803
18. Johannes Waraus, narozen 1712, profesním rytířem od roku 1742, administrátor ve Strakonících a Horažďovicích, zemřel 27. dubna 1773
19. Mathias Mindlent, narozen 1723, profesním rytířem od roku 1744, administrátora protoděkan v Radomyšli, zemřel 25. února 1796
20. Johannes Pallman, narozen 1724, profesním rytířem od roku 1744, administrátora protoděkan v Radobyčích a Strakonících, zemřel 15. května 1774
21. Jan Felix Perzina (Peřina), narozen 1724, profesním rytířem od roku 1747, administrátora protoděkan v Radobyčích, zemřel 17. srpna 1761
22. Josephus Beer, narozen 1727, profesním rytířem od roku 1747, kaplan regimentu vévody Ludvíka Brauenschweig-Wolfenbüttla a kaplan pražského konventu, zemřel 1760
23. Ferdinandus de Ifasser, narozen 1727, profesním rytířem od roku 1749, kaplan pražského konventu, zemřel 3. srpna 1761
24. Joan Nepom. Mayer, narozen 1727, profesním rytířem od roku 1748, administrátor v Pičíně, Horažďovicích, komendátor v Heilesteinu, podpřevor, zvolený převor 1769, poznámka římská červená V., zemřel 21.9. 1807

25. František Chmeliczek, narozen 1726, profesním rytířem od roku 1748, kaplan ve Varvařově a Podsrpu, zemřel 27. srpna 1785
26. Franc Herrman Hanibal Blažek, narozen 1728, profesním rytířem od roku 1748, kaplan na Mailberku a Rabensburgu v Rakousích, zemřel 30. září 1795
27. Joannes Bernard, narozen 1727, profesním rytířem od roku 1749, farář pražského kostela, podpřevor, zvolený převor 1763, poznámka římská červená IV., zemřel 16. července 1769
28. Adalbertus Wania, narozen 1728, profesním rytířem od roku 1749, kaplan na Radobyčích, Podsrpu a Pičíně, zemřel 20. srpna 1795
29. Johannes Jirzicek, narozen 1729, profesním rytířem od roku 1750, prvním farářem v Podsrpu (farnost zřízena Frá Michaelem Ferdinandem Althannem a administrátor v Pičíně, zemřel 24. dubna 1783
30. Josphus Hrdlička, narozen 1730, profesním rytířem od roku 1750, velkopřevorský sekretář, zemřel 27. listopadu 1760
31. Franciscus Widerkomb, narozen 1727, profesním rytířem od roku 1751, administrator v Radobyčích a Podsrpu, zemřel 7. září 1801
32. Joan Lucas G(J)erzabek, narozen 1723, profesním rytířem od roku 1751, kaplan varvařovský, zemřel 17. prosince 1771
33. Adalberutus Entzmann, narozen 1725, profesním rytířem od roku 1753, kaplan konventu v Praze, zemřel 28. ledna 1788
34. Josephus Neuman, narozen 1731, profesním rytířem od roku 1753, administrátor ve Wolfesdorfu a Horní Libchavě, zemřel 16. října 1776
35. Franciscus Schuppich de Ostromirz, narozen 1729, profesním rytířem od roku 1754, sekretář jazyka německého a velkokřižník řádu, právník a diplomat¹²⁴, zemřel 16. února 1762
36. Georgius Glasser, narozen 1733, profesním rytířem od roku 1755, kaplan ve Strakonicích, zemřel 28. dubna 1766
37. Franciscus Proessler, narozen 1732, profesním rytířem od roku 1755, kaplan administrátor v Praze a Horní Libchavě, zemřel 14. března 1776
38. Heinrichus Lachenmayer, narozen 1737, profesním rytířem od roku 1756, vikář blatenský, administrátor v Radomyšli a Praze, zemřel 28. listopadu 1793

124 Franciscus Schuppich de Ostromirz, *Dissertatio iuridico - canonico civilis, et prolegomenalis De constitutionibus*, 1753

39. Joan Carolus Küffner, narozen 1734, profesním rytířem od roku 1756, sekretář a administrátor ve Wolfesdorfu, zemřel 15. srpna 1783
40. Franciscus Schmidt, narozen 1735, profesním rytířem od roku 1756, kaplan v Radomyšli a ve Strakonících, zemřel 24. září 1771
41. Johannes Raymund, narozen 1737, profesním rytířem od roku 1761, kaplan a administrátor u kostela Panny Marie Vítězné v Praze., zemřel 8. května 1808
42. Wenceslaus Winterauer, narozen 1736, profesním rytířem od roku 1761, kaplan v Horní Libchavě, zemřel 2. května 1772
43. Josephus Seidl, narozen 1738, profesním rytířem od roku 1761, kaplan v Langenau, zemřel 17. května 1769
44. Johannes Waraus, narozen 1738, profesním rytířem od roku 1763, kaplan ve Strakonících a Podsrpu, zemřel 13. října 1798
45. Johannes Hrubý, narozen 1742, profesním rytířem od roku 1763, kaplan strakonický a katecheta, administrátor v Radomyšli, zemřel 9. května 1784
46. Wenceslaus Germarz, narozen 1738, profesním rytířem od roku 1763, kaplan ve Strakonících, zemřel 24. ledna 1799
47. Franciscus Seraphinus Wilhelm, narozen 1756, profesním rytířem od roku 1781, kaplan a ředitel školy ve Strakonících, děkan Hotražd'ovický, biskupský vikář, veřejný biskupský notář, biskupský konsistoriální rada a děkan na Strakonících, velkokřížník řádu, převorem zvolen 1807, zemřel 5. července 1822

7.2. Správa kněžského konventu

Každý profesní kněz řádu měl právo hlasovat a podílet se tak na volbě převora a podpřevora (zastupoval převora v době nepřítomnosti). Převor a konvent užíval vlastní pečeť a vydával nezávazně na velkopřevorovi své listiny. Agenda se poněkud kryje s výkonem dominikální správy. Spíše se omezím na činnost správy kostelů. Každý správce řádového kostela vedl „knihu kostelních účtů“.¹²⁵ Pravidelně se sepisovaly a srovnávaly „kostelní inventáře“ a „inventáře statků“, které konvent přímo spravoval. Další úřední knihou byl „urbář“. Urbáře sloužily zejména jako soupis důchodů a platů, které se odváděly konventu v pevně stanovených termínech. Pro celkové příjmy a výdaje se vedla „hlavní kniha“ pražského konventu. V neposlední řadě příslušelo kněžím řádu vedení matrik. Matriky dělíme na knihy

¹²⁵ NA, Maltézští rytíři - české velkopřevorství (1085 - 1875), spisy, karton 457.

narozených, oddaných a zemřelých. Někde se vedly ještě knihy parchantů čili dětí splozených z nemanželského lože. V Praze konvent vedl také „konventní pamětnice“, která je vedena mezi lety 1727 až 1886. V podstatě se jednalo o kroniku konventu. Důležité bylo pro kancléře a převorskou kancelář 18. století, aby byla zajištěna bezpromlémová duchovní správa na maltézských farách a faráři, popřípadě kaplani, byli vybaveni všemi povoleními, arcibiskupskými licencemi a dispensy. Také bylo třeba dokládat činnost katechetů na farách a později ve školách. Jelikož mnoho členů řádu bylo vystudovaných teologů a filozofů, což dokazují záznamy v matrikole konventu, byli mnohdy stálými členy učitelských sborů a rad. Také duchovní správa špitálů a nemocnic nechyběla v náplni maltézských duchovních. Vedení knihoven a domácí výuka dětí z vysoce postavených šlechtických rodin nebyla ničím neobvyklým.

Povinností převora bylo také spravovat statky Březiněves a od 11. května 1754 statek Motol, který císařovna a královna Marie Terezie povolila na žádost převora Františka Dominika Špinky (Spimka) z Helfentalu, konventu johanitského řádu „pod řetězem“ na Menším Městě pražském vlastnit jako necírkevní statek, který byl vykoupěný za sumu 46 000 zlatých.

Na obou statcích byl jmenován správce odpovědný kancléři. Stejně jako u farností se vedly podrobné peněžní deníky příjmů a výdajů a prováděly se meliorace a vizitace. Cílem bylo získat přehled o majetku, příjmech a výdajích převorství, případně odstranit nadbytečné výdaje a navýšit příjmy. Stávalo se tak vždy, když řádový hospodář zemřel, směnil svěřenou komendu za jinou nebo odstoupil. Jedná se o aktový materiál, tedy meliorační spisy a protokoly, které mají velkou vypovídací hodnotu. Česká provincie byla považována za jednu z nejbohatších. V rámci pozůstalostí po zemřelých kněžích se jejich písemnosti, jakož i doklady osobní povahy, ukládaly do archivu. Největší pozůstalosti zanechávali převorů už z titulu své funkce a jsou součástí archivu. Pražský konvent kněží maltézského řádu a maltézská jurisdikce byly od 15. století velmi úzce propojeny.

7.3. Pohřbívání členů konventu

Ustanovení, jak naložit se zemřelým členem řádu, byla zaznamenána již v některých nejstarších řádových statutech, statuta Raymunda de Puy, a ve statutech velmistra Joberta. Zádušní mše měly být slouženy po třicet dní. Na první mši po úmrtí měli přítomní bratři

přinést svíce a mince. Mince měly být rozdány chudým. Pokud byl kněz z jiného domu, bylo mu poskytnuto ubytování a strava. Mistr daroval oděv zemřelého jako almužnu chudým. V pražském konventu bylo zvykem, že bratři nesli a zapalovali svíce. Po zádušní mši se konala hostina a následně se vyplácely finanční částky konventuálům, kteří se účastnili mše.

Ve statutech bratra Joberta se již nemluví jen o řádových bratrech, ale o všech, kteří zemřeli v řádovém špitále. Těla bratří byla vystavena v noci v kostele a obklopena kleriky, kteří zpívali žalmy se zapálenými svícemi. Dalšího dne se sloužila první mše, na jejímž konci měla být těla pohřbena. Podle třetích statut pak měli být mrtví překryti červeným rouchem s bílým křížem.

Zprávy o zemřelých členech řádu máme i z období 15. století, a to z německých komend Feldkirchu a Tobelu. Zde se zavedla tradice tzv. darování stříbrného kalichu. Pokud daroval rytíř, kněz či jeptiška stříbrný kalich řádu, byla za něj sloužena mše a zmiňovali jej v přímluvách za zemřelé. Později se těmto darům začalo říkat „Pitanz“.

Z pramenů z českého prostředí vysvítá, že tato nejranější ustanovení zde byla v období středověku dodržována. Zcela jistě zde byl dodržován rituál oběti svíce a mince, stejně jako užívání červeného přehození, i když jde o doklady v podobě pokynů k aniversáriím.¹²⁶ Stejně tak bylo v české řádové provincii, podobně jako v celořádovém kontextu, obvyklé sloužení vigilií doprovázenou vyzváněním zvonů.

126 Berthold Waldstein-Wartenberg, *Řád johanitů ve středověku. Kulturní dějiny řádu*. Praha, 2008, s. 84.

8. Maltézská jurisdikce

8.1. Stručný vývoj Postranního práva Panny Marie pod řetězem

Vznik jurisdikce je patrný z listiny vydané Vladislavem Jagellonským dne 9. května 1480. Český král potvrzuje johanitskému konventu Panny Marie pod řetězem v Praze všechna privilegia a donace králů Vladislava I., Václava II., Jana a Karla IV. Potvrzuje, že platby ze 3 domů před Gunterovou branou náležejí johanitům, a že jim mají být zaplaceny zadržené platy z lázně. Dále si johanité mohou vyplatit všechny zastavené statky.¹²⁷ Veškerá privilegia následně potvrdil císař Josef I.¹²⁸ Podle zápisu na konci vázaného svazku se dovídáme, že privilegia byla intabulována i do desk zemských „...Rothen Relations, Qvatern Anno 1712. Am Freytag nach den fast Sancti Mathai Apostholi das ist den 23. Septembris Sub. Lit: D: 2 Einverliebtes Rescript, in den 6, Grëngoldenen Qvatern der Majestät. Brieffes Sub Lit: E: 18 eingetragen, und von Worth zu Worth eingeschrieben worden“ a podepsán je johan W. H. Pellcl, písař úřadu desk zemských. Stejným postupem nechali maltézští rytíři potvrdit privilegia řádu i Josefem II. v roce 1782.¹²⁹ Tak byla definitivně pojištěna práva a privilegia pro celou monarchii. Zánik postranních práv souvisí s rokem 1848.

8.2. Vrchnostenská správa

Základem postranních práv byl fakt, že nesla veškeré znaky patrimoniálního charakteru a tudíž maltézské panství nepodléhalo městskému právu. Jedna z nejstarších zmínek o postranním právu a jeho privilegiích byla učiněna Emilem Franze Rösslerem.¹³⁰ Avšak tato práce je dosti nepřesná.

Na postranních právech žili původní obyvatelé, tedy poddaní a emfyteuti. Poddaní osobně nevolní a vázaní slibem poslušnosti vrchnosti. Vrchnost si po těchto poddaných osobovala

127 NA, Maltézští rytíři - české velkopřevorství (1085 - 1875), listiny, inv. číslo 1001.

128 NA, Maltézští rytíři - české velkopřevorství (1085 - 1875), listiny, inv. číslo 1029.

129 NA, Maltézští rytíři - české velkopřevorství (1085 - 1875), listiny, inv. číslo 1031.

130 Emil Franz Rössler, *Darstellung der vorbestandenenen und gegenwärtigen bürgerlichen Gerichtsstellen und der sog. Nebenrechte*, Prag 1844.

právo odúmrti.¹³¹ Hamfešt byl zvláštní druh poddanství, neboť poddaný sepisuje s vrchností emfyteutickou smlouvu. Jedná se o nového nájemce, který se zavazuje platit nájem a úroky z platů. Tito obyvatelé byli prosti městského práva a podřízeni výhradně postrannímu právu. Vrchnost jim zaručila ochranu a jistotu dědičného přechodu pronajmutých nemovitostí. Povolovala jim obchodovat a vykonávat řemesla. Také zřizovala cechy a společenstva.

Od 15. století se měnily podmínky, za kterých bylo možno obchodovat s nemovitostmi na území jurisdikce. Bylo třeba schválení převora na všech smlouvách a kšaftech. Tyto se pak vepisovaly do „Liber Testamentorum“, tedy do knih testamentů dochovaných od 17. století. Vklad stál 8 grošů českých.¹³² Pro věci půhonné (sporné) vedla jurisdikce „Acta officii Juridis“. Ta byla vedena od roku 1571. Pokud se chtěl někdo odvolat k vyšší instanci, mohl tak učinit, a to k apelačnímu soudu a pak ke králi. Dále byly vedeny „Libri obligationum“, což jsou knihy, které evidovaly zápisy o dlužích a jejich splácení. Knihy kvitancí „Libri quietantiarum“, knihy smluv „Libri conventinum“, knihy komisí a porovnání a knihy sirotčí „Libri pupilorum“. Knihy sirotčí sloužily vrchnosti ke správě majetku nezletilých dětí, a to až do jejich plnoletosti, v případě dívek do svatby. Kancelář jurisdikce dále užívala různá registra a kopiáře. Z dochovaných uveďme registra odeslaných dopisů jurisdikcí z let 1700 až 1750¹³³ a kopiáře privilegií. Od roku 1623 jsou veškeré listiny opatřovány převorovou pečetí. Jurisdikce měla také radu, v níž zasedalo pět volených konšelů, ale místo purkmistra zde byl převor konventu Panny Marie pod řetězem. Konšelé byli pouze poradním orgánem převora a o spory nebylo nouze.

Frá Matouš Děpolt z Lobkovic vydává dne 3.6. 1643 řád postranního práva maltéžské jurisdikce, kterým stanovuje práva a povinnosti sousedů neb měšťanů a všeho poddaného obyvatelstva zdržujícího se a příslušného pod pravomoc převora konventu. Bez převorova povolení nesmělo být čepováno pivo ani šenkováno víno či provozováno jakékoli řemeslo. Na jurisdikci byl jmenován i veřejný notář, který býval mnohdy i jako přísězným při právních aktech měšťanů. Během 18. století se již několikrát schylovalo ke zrušení postranních práv na Malé Straně. Zejména pražským magistrátním úředníkům nebylo milé, že se příslušníci těchto enkláv nemusí podvolit jejich správě. Již císařovna Marie Terezie omezila některá práva jurisdikce, a to zejména moc soudní. Josef II. sice potvrdil řadu jurisdikčních práva, ale během několika let byla podstatně zúžena. V konečné fázi jurisdikce vedla pozemkové knihy

131 NA, Maltézští rytíři - české velkopřevorství (1085 - 1875), spisy, karton 480.

132 Knihovna Maltéžského řádu, rkp. 92b/VIh 432, s. 19.

133 NA, Maltézští rytíři - české velkopřevorství (1085 - 1875), spisy, karton 456.

a směla vykonávat nespornou pravomoc nad obyvateli jurisdikce. Postranní právo bylo definitivně zrušeno v roce 1848.

9. Významní členové řádu

9.1. Maxmilian Ulysses von Browne

Maxmilian Ulysses von Browne (Maximilian Ulysses von Browne, Baron de Camus et Mountany) se narodil ve Švýcarsku v roce 1705. Byl císařským polním maršálem. Jeho otec byl irský šlechtic, který následoval krále Jakuba II. a v roce 1719 byl za své služby povýšen císařem Karlem VI. do hraběcího stavu. Strýc Maxmiliána, Georg von Browne byl maršálem v ruském vojsku. Právě díky němu si zvolil Maxmilián vojenskou kariéru. Ve 30. letech 18. století bojoval s Turky u Banja-Luky. Ve svých 30 letech vstoupil do maltézského řádu. Jako voják byl přínosem pro rakouskou císařskou armádu. V roce 1757 byl přijat mezi rytíře Řádu zlatého rouna s níz, je i portrétován. Téhož roku byl v bojích zraněn a zemřel 26. června v Praze. Je pohřben v kostele sv. Josefa na Novém Městě pražském.

9.2. Frá Josef Maria Colloredo-Mels a Wallsee

Frá Josef Maria Colloredo-Mels a Wallsee¹³⁴ se narodil 11. září 1735 v Regensburgu. Jeho otec byl diplomat a místokancléř. Bratr velkopřevora Hieronymus hrabě Colloredo-Walsee-Mels, arcibiskup v Salcburku miloval hudbu. Byl to právě on, kdo zaměstnal otce Wolganga Anadea Mozarta a následně i samotného skladatele. Colloredo dosáhl hodnosti maršála císařských vojsk a vlastnil 57. pěší regiment. Založil první slévárnu pušek v monarchii. Od roku 1805 byl ministrem války. Do řádu vstoupil roku 1773. Postupně vystřídal několik komend a vrcholem jeho kariéry bylo zvolením velkopřevorem a stal se tak nástupcem Michaela Ferdinanda Althanna. Zároveň byl i velvyslancem řádu u dvora ve Vídni, kde se také jako velkopřevor zdržoval. Následkem krize řádu po odchodu z Malty byl nucen prodávat statky řádu, aby zajistil strádající komendy. Byl výborný diplomat a stratég. Zemřel dne 26. listopadu 1818 ve Vídni. Zde je i pohřben.

134 Wilhelm Edler von Janko, *Allgemeine Deutsche Biographie (ADB), Colloredo-Waldsee, Joseph Graf von*, Band 4, Leipzig 1876.

9.3. Frá Johannes Nepomuk Mayer

Frá Johannes Nepomuk Mayer se narodil 30. května 1725 v Chomutově, řádový kněz, převor a vydavatel řádového misálu nazvaného „Recitandi Divinum Officium Missasque Celebrandi juxta Ritum Breviarii Missalisque Romani, Ad usum Ecclesiae Prioralis et Fratrum Sacri Equest Exempti Ord. Joannis Hierosolimitani in antiquissimo conventu ad B(eate) V(irgine) M(arie) sub Catena Micro-Pragae ad pedem pontis prosectorum Jussu Reverendissimi Perillustris ad amplissimi D(omine) D(omine) Fra. Joannes Nep. Mayer Fraefati Sancti Equest. ac Exempt. Ordinis S. Joannis Hierosol. professi, Inclyti Magn. Prioratus in Bohemia Vicarii in Spirit. Generalis, nec non disctae Ecclesiae et Conventus Prioris Infulati“ z roku 1774. Vydán mohl být, jak je patrno, také díky Althanově fundaci. Frá Mayer zemřel v Praze roku 1804.

10. Michael Ferdinand z Althannu

10.1. Historie rodu Althannů

Hraběcí rod Althannů¹³⁵ je původem z Německa. Od poloviny 16. století se jeho členové vyskytují také v Rakousku, Čechách, na Moravě, v Polsku, Kladsku a v Uhrách. Mnoho členů tohoto rodu dosáhlo vysokého postavení ve státní správě, armádě nebo církevní hierarchii.

Zakladatelem rodu byl podle tradice Dietmar z Thannu, který prý byl účastník křížové výpravy do Svaté země. Z důvodu jeho dlouhověkosti byl nazýván „der alte Thann“, což pak dalo jméno celému rodu. Jiné listinné prameny zmiňují ve 14. století rod Altheimů ve Švábsku, ale zcela prokazatelný je až Wolfgang Dětrich Althann s manželkou Machtildou von Guttenberg, který se počátkem 15. století usadil v Rakousku. Z významějších členů rodiny byl Michael Kryštof Althann (1535 - 1589), který svou kariéru začal jako zemský úředník v Dolním Rakousku, kde vlastnil řadu statků (hrad Goldberg). V roce 1574 byl povýšen do stavu svobodných pánů a od roku 1579 byl prezidentem dvorské komory. Jako první z Althannů také získal majetek na Moravě a od roku 1577 byl zástavním držitelem panství Oslavany. Rodová větev Michaela Ferdinanda Althanna je sekundogeniturou mocného rodu a ukazuje se být spíše úřednickou. Nasvědčuje tomu i kariéra otce a strýce. Otec byl diplomatem, strýc kardinálem a místokrálem neapolským, bratr biskupem v Bari a arcibiskupem ve Váci. Primogenitura rodu se udržela na zámku ve Vranově nad Dyjí, kde pořádali honosné oslavy. Častým hostem býval i císař Karel VI.,¹³⁶ což dodávalo domu

135 Ottův slovník naučný, XIII., Praha 1888 - 1909, „Althann, rod hrabat říšských, také v Čechách usedlý, jenž za nejstaršího předka svého pokládá hraběte Baba z Thannu a Winterstetten (+919). Potomek jeho Dietmar z Thannu (†1233) účastnil se tažení křížáckého, byl r. 1216 od vévody Leopolda na rytíře pasován a všeobecně znám jménem » der alte Thann «, které se pak stalo jménem rodovým. Do stavu svob. pánů povýšen rod ten r. 1574, a jedna větev jeho r. 1608 do stavu říšských hrabat; potvrzení stavu hraběcího pro rakouské země, do nichž Althannové přišli již v XV. st., dáno v Praze 18. června 1610. R. 1714 udělena hrabatům z Althannu hodnost dědičných číšníků říšských, roku 1824 úřad nejvyššího kráječe v zemích dědičných, soudce nad zápasy a štitonoše v obojích Rakousích. Hrabě Michal Adolf (1636) přestoupil k církvi katolické a zavázal k trvalé upomínce na tu událost všechny mužské potomky své ku přijetí jména Michal a ženské ku přijetí jména Marie.“

136 Constant von Wurzbach, Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich ‚Erster Teil, Wien 1882, s. 18.

Althannův význam a přinášelo nemalý finanční prospěch. Strůjkyní tohoto úspěchu byla bezpochyby překrásná hraběnka Marie Anna Josefa z Althannu, rozená Pignatelli. Nestávalo se příliš často, aby se sám císař určil jako poručník nezletilých dětí této šlechtičny. Poukazují na tento fakt, že i pozdější císařovna Marie Terezie byla k rodu Althannů neobyčejně vstřícná. Proto tedy není žádným překvapením, že nejbližší příbuzenstvo Michaela Ferdinanda Althanna čítalo několik desítek členů, nevyjímaje tak příslušníky významných rodů jako jsou Lobkowiczové, Černínové z Chudenic, Arco, Salm-Reifferscheidt, Schickingen a Ulfeldt.

10.2. Život a kariéra

Michael Ferdinand Jan Josef Antonín Joachym hrabě z Althannu¹³⁷ se narodil 25.6. 1708 v Praze jako třetí syn Michaela Ferdinanda z Althannu,¹³⁸ říšskému hraběti z Goldburgu a Murstettenu a jeho manželce Marii Eleonoře Lažanské z Bukové¹³⁹. Z tohoto manželství vzešlo ještě dalších 7 potomků. Tři dcery a 4 synové.

Rodiče využili příbuzenské vztahy a zajistili všem dětem jejich pozice v tehdejší společnosti. Rodina se po průběžně přesunovala mezi Prahou a Vídní, jak dokazují místa narození jednotlivých sourozenců. Nejstarším sourozencem Michaela Ferdinanda byl Michael Václav Rudolf, který se oženil s Marií Annou Lichtenvelde. Zemřel dne 29.11. 1766. Druhý Althannův bratr Michael Karel byl předurčen k církevní kariéře. Byl jmenován papežem Benediktem XIII. v roce 1728 arcibiskupem v Bari. Následně vystřídal svého strýce kardinála

137 Matrika kostela sv. Mikuláše na Malé Straně, inv. č. MIK N6, 1688 - 1713, s. 331.

138 Příjmení Althan či také Althann nebo Altheim je dosti neustáleno. Sám Althann užívá své příjmení se zdvojeným „nn“.

139 Ottův slovník naučný, XV., Praha 1888 – 1909, „Lažanský z Bukové, příjmení staročeské rodiny, napřed vladycké, pak panské a nyní hraběcí. Erb (na červ. štítě korbel kola s loukotí) ukazuje na stejný původ s Chotky z Chotkova. Dokud seděli na vsi Bukové (tuším na Klatovsku), byli tak nepatrným rodem, že se o nich paměť nedochovalo. Jan Josef byl pak děkanem v Zákupěch. Václav Josef koupil r. 1713 Chřív a tuto odkázal († 1715) manželce Marii Gabriele, roz. Černínce, která se stala kněžnou abatyší ústavu pro šlechtičny na Novém městě praž. († 1758). Synové jejich Maximilian Václav a Karel Josef († 1750) ujali r. 1732 jmění otcovské. Onen oženil se r. 1733 s Terezií hrab. z Lisova a koupil r. 1748 Rabštejn. Syn jeho Prokop koupil r. 1766 Chýše, r. 1774 Lubenec, r. 1787 Kalec a r. 1788 Drahonice. Byl od r. 1761 radou nad appellacemi, později hejtmanem berounského kraje, r. 1780 praesidentem appellač. soudu v Haliči, r. 1784 dvorským sudím, r. 1792 praesidentem gubernia, r. 1796 nejv. kancléřem a r. 1802 předsedou nejv. soudu († 5. srp. 1804).“

Michaela Bedřicha Althanna na biskupském stolci ve Váci. Zemřel dne 15.7. 1756. Třetí z bratrů Michael Amand byl dle dostupného pramene „des fürstl hoch Domstifts zu Ollmütz, Prelatus Scholasticus Insulatus“.¹⁴⁰ Zemřel pravděpodobně roku 1784. Sestry Michaela Ferdinanda Maria Anna se provdala za Norberta Kolowrata-Libštejnského a po jeho smrti se opět vdala za starohraběte Leopolda Salm-Reifferscheidt-Hainspacha. Zemřela roku 1737.

Druhá sestra Marie Anna Wilhelmina byla provdána za Filipa Hyacinta z Lobkowiz. K druhému sňatku jí byl vybrán vzdálený příbuzný a vlivný dvořan Gundakar Althann. Michael Ferdinand si s touto svou sestrou zřejmě velmi rozuměl, neboť máme k dispozici korespondenci, kterou spolu vedli. Tato náklonnost se pravděpodobně po smrti Anny Wilhelminy přenesla na její dceru Marii Elisabetu von Ulfeldt, rozenou z Lobkowicz, s níž se strýc nejen stýkal, ale vedl i osobní korespondenci. Poslední sestra Marie Amalie byla provdána za Damiana, svobodného pána Sickingena.

Již v roce 1715 byl Michael Ferdinand na doporučení velkopřevora Dubského z Třebomyslic přijat do maltézského řádu.¹⁴¹ Slavné profesní sliby směl skládat až po dovršení plnoletosti. Zároveň mu byla určena vojenská kariéra. Jelikož bylo povinností každého rytíře maltézského řádu splnit šest měsíců ve službách řádové flotily, musel ve 20 letech odejít z Vídně na Maltu a pod vedením admirála maltézského loďstva Adriana de Emo, brázdil vlny Středozemního moře. Pobyt na Maltě se dostalo Michaelu Ferdinandovi diplomatického vzdělání, setkal se s arabskými lékaři, které řád zaměstnával v největším špitále tehdejšího křesťanského světa. Jelikož byl řád mezinárodní, bylo mu dopřáno i jazykové vzdělání. Jak je patrné z korespondence, byl se schopen krom své mateřštiny, tedy němčiny, domluvit i italsky, latinsky, francouzsky a španělsky. Jak bylo dobrým zvykem mladých šlechticů byl povolán k císařské armádě, kde dosáhl hodnosti plukovníka. Možná, že by v kariéře vojáka pokračoval, kdyby nebyl povolán zpět k povinnostem ve velkopřevorátu. Mezi roky 1738 až 1745 působil Althann jako pověřený receptor a kontrolor účtů německého jazyka. Podařilo se

140 Abraham Fische Nowý, *Hospodářský a Kancelářský Kalendar, Gehožto Pani a Wladařowé*, Praha 1743, s. 4; srovnej *Neuer Wirtschaffts- und Cantzeley-Calender (Wirthschaffts- und Canzlei-Calender) zu Ehren S. Adalberti Bischoffs, Martyrers, und Patrons des Königreichs Böhheim ... Unter dem Nahmen Abraham Fischers ... auf das Jahr nach der Geburt Jesu Christi*, Praha 1776.

141 NA, Maltézští rytíři - české velkopřevorství (1085 - 1875), listiny, 2674, Velmistr Frá Don Raymundus de Perellos a konvent johanitského řádu vydali Michalu Ferdinandovi hr. z Althannu, přijatému mezi řádové rytíře, bulu na roční plat 200 scudů z výnosu českého převorství. Nařizují se Dubskému a jeho nástupcům tuto sumu Althannovi vyplácet při provinční kapitule nebo na sv. Jana.

mu zajistit si celkem pohodlný příjem z komendy v Mailbergu, a to bulou velmistra a rady z 15. prosince 1738, kdy je mu poskytováno 300 zlatých z důchodů komendy v Mailbergu, který mu přenechal před lety Frá. Jan Karel Běšín. Althann pracuje jako řádový úředník v hodnosti receptora. Také sepisoval žádosti na dvorskou kancelář. Prvním úspěchem Althanna, co by receptora řádu, bylo kladné vyřízení privilegia udělená johanitům českými králi s vlastnoručním podpisem císařovny.¹⁴² Zároveň je jmenován komturem komendy Fürstenfeld.¹⁴³ Dne 14. července 1742 císařovna vydává další dekret na žádost Michaela Ferdinanda z Althannu, komtura ve Fürstenfeldu „unserer lieber getreüer Michael Ferdinand Graf von Althann...und Commendator zu Fürstenfeldund Mölling.“¹⁴⁴ Dne 5. října se koná ve Vídni slavnost a Michael Ferdinand Althann je oficiálně jmenován císařským tajným radou „Geheimen Ratstitels an Graf Michael Ferdinand Althann“.¹⁴⁵

Během let 1745 až 1747 byl Althann komturem na komendách Fürstenfeld, Melling a hlavním jeho sídlem byla komenda ve Vídni. Jak je zřejmé z listiny ze 16. prosince 1747, Althann rezignoval na funkci komtura ve výše jmenovaných komendách. Po své rezignaci se plně Althann věnoval dohadování o ceně a prodeji dožického panství. Dne 29. prosince 1746 byla podepsána kupní smlouva mezi maltézským řádem a rytířem Josefem Vančurou z Řevnic o prodeji Dožic za 45 000 guldenů. Společně s podpisem Althanna jako „Receptora“ zde figuruje další řádový hodnostář, a to Franz Carl von Francken „Priorats kantzler“, jakožto kupující a na druhé straně je podepsán Josef Vančura z Řevnic a Adalbert Prokop von Hözstlingen und Bergendorf jako svědek. Vše bylo zaknihováno do desek zemských do „Dritten Eisenfarben Gedenk Quatern A 1747 am Montag nach dem Sonntag Exaudi das ist 15. Mai, Sub Lit. G: 24 einweliobt und von worth zu worth eingetragen worden. Collat Regis.“¹⁴⁶ Není známa reakce Althanna, když musel ustoupit staršímu bailimu, sobodnému pánu Běšínovi a přenechat mu bailivu Dožice, kterou jak je patrné, chystal pro sebe nebo některého ze svých příbuzných. Avšak roku 1747 Běšín umírá a Dožice se stává vacantní. Nyní už je Althann bulou velmistra Emmanuela Pinto a konventem johanitského řádu ustanoven bailivem komendy sv. Josefa v Dožicích¹⁴⁷ s tím, že má odvádět řádové pokladně

142 NA, Maltézští rytíři - české velkopřevorství (1085 - 1875), listina sign. 1030.

143 NA, Maltézští rytíři - české velkopřevorství (1085 - 1875), listiny, 2670.

144 NA, Maltézští rytíři - české velkopřevorství (1085 - 1875), listiny, 2128.

145 AT-OeStA/HHStA RK GehR 1-1-2 .

146 NA, Maltézští rytíři - české velkopřevorství (1085 - 1875), spisy, sign, kart. 79.

147 NA, Maltézští rytíři - české velkopřevorství (1085 - 1875), listina sign. 2671.

obvyklé response. Tuto bailivu si Althann podrží až do svého zvolení velkopřevorem. V tomto roce se na Michaela Ferdinanda obrací jeho starší bratr s prosbou, zda by nemohl zařídit přijetí jeho teprve dvouletého syna Machaela Václava do řádu. Mladší z Althannů by pak měl automatický nárok na udělení komendy. I tehdy nepotismus zafungoval a byla na papeži a velmistřovi vymožena bula z 22. prosince 1747, kde velmistr Frá Emmanuel Pinto potvrzuje svůj inserovaný dekret z téhož dne, vypsany z knihy velmistřovských bul, jíž podle papežského breve z 23. června 1747 povolil Michalu Václavovi hraběti z Althannu, přijatému českým převorem i přes nízký věk mezi rytíře a schválil roční odklad placení passagia.¹⁴⁸

V roce 1767 byl Baili Michael Ferdinand Althann zvolen provinciální radou velkopřevorem. Tato funkce tak podnikavému šlechtici otevřela možnosti reinvestovat finance, které řád získával z pronájmů a jiných legálních zdrojů. Byl také dobrý obchodník, neboť jménem řádu skupoval menší celky nemovitostí a výhodně je pak směňoval či prodával. Byl pověřován i jednáním a zastupováním spolubratří ve sporech o výši odvodů a platů inkorporovaných farností. Roku 1774 se velkopřevoru podařilo zřídit novou farnost v Podsrpu, která se skládala ze Zadních Ptákovic, Modlešovic, Hajské a Kapsovy Lhoty a byla podřízena převorovi ve Strakonících. Požívala stejných privilegií jako veškeré ostatní maltézské farnosti. Kostel a přilehlé budovy byly opraveny a vybaveny mobiliářem, který byl opět detailně inventarizován.¹⁴⁹ Althann také nechal v Podsrpu zřídit školu, ve které byl kantor a katecheta Frá František Chmeliczek. Během dlouhého Althannova života došlo k rozmnožení majetkové držby řádu a bylo dosaženo mnoha úspěchů na poli řádové diplomacie vedoucí k zajištění stabilního postavení řádu. Althann zemřel dne 18. května 1789 v Praze. Měl být pohřben v kostele Panny Marie pod řetězem, ale jelikož vyšlo toho roku nařízení císaře Josefa II., že se nadále nesmí pohřbívat v církevních stavbách, je podle pramenů uloženo tělo velkopřevora na malostranském hřbitově. V kostele se dochoval jen náhrobník, který je možné vidět dodnes. Je zasazen do zdi kostela hned vedle vchodu po pravé straně. Althann po sobě zanechal poslední pořízení, které jsem opsal a je přílohou této práce.

148 NA, Maltézští rytíři - české velkopřevorství (1085 - 1875), listina sign. 2672.

149 NA, Maltézští rytíři - české velkopřevorství (1085 - 1875), spisy, sign. kart. 126.

10.3. Althann jako fundátor a mecenáš

Jakousi pýchou každého šlechtice byla možnost být sponzorem či ochráncem některého z kostelů a s tím spojené podací právo. Tak tomu bylo v Čechách od nepaměti. V časech Michaela Ferdinanda Althanna bylo obvyklé sponzorovat tu či onu farnost a vytvářet fondy pro chudé, platit lékaře, kteří chodili do špitálů, anebo se zakládaly nové farnosti, kde vrchnost rozhodovala o veškerém dění. Díky dochovanému repertáři z roku 1776 máme informace o velkopřevorově fundační a nadační činnosti. Byly investovány nemalé částky na opravy objektu kostela nebo budovy s ním spojené. Roku 1773 přikázal fundaci varvařovskému kaplanovi v obnosu 1000 zlatých. V roce 1774 vydává velkopřevor instrukci k fundaci pro Varvařov a určuje, že fundace je určena pro 60 chudých poddaným. Stejného roku dává fundaci 2000 zlatých pro chudé ze 40 domů nacházejících se v maltézské jurisdikci.¹⁵⁰ Tyto sumy byly během následujících dvou let opakovány, a to v částkách 2000 zlatých a 4000 zlatých. Dále uveďme kostel v Horažďovicích, kam „velkopřevor Michael Ferdinand z Althanu dokonce poskytl městu kapitál na založení hlavní školy“.¹⁵¹ V podobných aktivitách pokračoval i v pozdější době. Ke konci života zřídil Althann chudinskou nadaci v obnosu 8 000 zlatých.

10.4. Korespondence

V Athannově pozůstalosti se dochovalo několik desítek kusů dopisů různým osobám. Asi nejobsáhlejší korespondenci vedl Althann s maltézským advokátem Menvillem. Advokát Menville byl bratrem Frá Raimonda Albina Menvilla převora konventu sv. Jana na Maltě v letech 1775 - 1797. Hned po nástupu velkopřevor musel řešit předluženou pozůstalost po velkopřevorovi Kolowratovi, který nakoupil před smrtí mobiliář a nezaplatil jej. Paradoxně zase byly zaplo zaplacený účty za práce, které nebyly provedeny. Tento problematický stav se podařilo advokátovi Menvillovi vyřešit do konce roku 1773. V jednom z dopisů uvádí Menville, že nechápe jak urozený a cnotný člověk, jako byl velkopřevor Kolowrat mohl útrácet cizí finance.

150 NA, Maltézští rytíři - české velkopřevorství (1085 - 1875), spisy, sign, kart. 126 litera A.

151 Lucie Hesounová, Maltézská fara v Horažďovicích (1251 – 1850), České Budějovice 2009.

Od roku 1777 se objevuje korespondence s dalším advokátem jménem Rouger. Korespondence je vedena mezi roky 1769 a 1773. Jedná se zejména o právní rozbor.

Další hojnou korespondenci vedl velkopřevor se členy českého velkopřevorství a německého jazyka, i s bailivy a členy generální kapituly (Vincenc Kolowrat, komendátor Schavgotch, Antonín Colloredo). Objevuje se i korespondence s méně známými členy řádu, a to komtury Haanem, de Amalfitána a rytíři Turitou a de Maja. Také lze zmínit nepříliš rozsáhlou korespondenci s mistrem německého jazyka Janem Baptistou Schauenburgem, knížetem z Nettersheimu (1772 až 1783)

Jak jsem již výše uvedl, Althann udržoval písemný styk s rodinnými příslušníky, a to zejména s již jmenovanou neteří Annou Marií Wilhelminou Ulfeldovou, Prokopem Lažanským a bratrem Michaelem Karlem. Krom nutné komunikace ohledně zděděného domu v Brně, který měl být prodán a výtěžek rozdělen mezi sourozence, jde o sdělování zážitků a informace o životních událostech.

Pokud jde o korespondenci úřední, rád bych zmínil korespondenci s princem Klementem Armandem Hohenlohe-Bertensteinem, který pobýval nějakou dobu na Maltě.

Baili Frá Michele Enrico Sagramoso (1720 - 1791 velvyslanec řádu v Polsku), který se s Althannem setkával u vídeňského dvora a informoval ho o mezinárodním dění. Korespondence je doložena mezi roky 1773 až 1777.

Čistě úřední korespondenci tvoří dopisy od kancléře Tausendta a kancléře de Nuceho.

11. Závěr

Hlavním cílem této práce bylo popsat správu maltézského velkopřevorství v době 18. století, která se z větší části kryje s životem velkopřevora Michaela Ferdinanda Althanna. V práci jsem se snažil popsat jak vývoj, tak stav velkopřevorské a převorské kanceláře, které do jisté míry fungovaly separátně. Každá z těchto kanceláří disponovala svou vlastní pečeti a vydávala právně závazné listiny a dokumenty. Detailní popis vývoje některých funkcí a rozsah jejich působnosti byl podpořen archivním materiálem. Autor si zakládal při psaní práce zejména na jasných a ověřitelných faktech. Díky bohatosti maltézského archivu českého velkopřevorství bylo možné srovnávat prameny již vydané s prameny prvotními.

Poměrně složitý vývoj a fungování obou kanceláří a jejich vzájemné vztahy byly popsány s odkazem na výkon povinností jednotlivých složek řádu. Významnou roli zde hrají zejména osobní vztahy jednotlivých členů. Je zřejmé, že ony dvě řádové složky, tedy rytíři a duchovenstvo, tvořily velmi specifickou organizaci. Velkopřevor tyto dva tábory sjednocoval. Nutno dodat, že řád je kolektivním orgánem. Z hlediska archivního je fond českého velkopřevorství světovým unikátem.

Při práci bylo využíváno množství indexů, repertářů a příruček, které usnadňovaly dohledávání některých dokumentů. Zvláště k receptorátu bylo poměrně dost obtížné dohledat spisový materiál, neboť předešlý systém ukládání písemností se řídil podle lokací. Použito je mnoho nepublikovaného materiálu z části spisové. Ve velkopřevorském archivu nacházíme také knihy a tištěné texty, které se využívaly, jak k úřednímu styku, tak pro vnitřní potřebu kanceláře. Vzácnou skupinou archivního materiálu jsou zápisy z provinčních rad. Oddíl zaměřený na maltézskou jurisdikci byl pro pisatele zpočátku docela obtížně zpracovatelný. Jen málo autorů o jurisdikci píše s využitím právě řádových písemností. Překvapením bylo, že početně málo obsazená kancelář jurisdikce byla schopna obstarat veškeré povinnosti vrchostenské správy. Zajímavý je i vztah maltézských hamfeštníků ke zbytku obyvatel měst pražských.

Z hlediska jazykového se nejvíce objevuje němčina, italština, latina pro církevní záležitosti a francouzština. Jen zřídka se setkáváme se španělštinou.

Seznam použité literatury a pramenů

Prameny:

Národní Archiv v Praze, fond (ŘM), Maltézští rytíři - české velkopřevorství (1085 - 1875)

Národní Archiv v Praze, fond Dobřenský, von Althann

Haus-, Hof- und Staatsarchiv in Wien, fond HHStA, Malta

Edice:

Friedrich, Gustav, Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae, Tomus I. - III., Praha 1904 - 1907

Internetové odkazy:

<https://books.google.cz/books>

www.monasterium.net

<http://www.orderofmalta.int/storia/667/i-nomi-dei-cavalieri-di-malta>

Seznam vyobrazení:

s. 74

Náhrobní kámen Michaela Ferdinanda z Althannu v kostele Panny Marie pod řetězem v Praze z knihy Františka Skřivánka, Maltézský kostel Panny Marie pod řetězem na Malé Straně, Praha 2000

s. 75

Matrikola kněží konventu Panny Marie pod řetězem 1670 – 1950, matrikola je v majetku Johannese Lobkowicze.

s. 76 - 78

Uniforma řádového rytíře 18. – 19. století a řádová kukula profesů určená pro církevní obřady a slavnosti z 20. století a z 18. století z knihy Abiti, Uniformi e Decorazioni dell'Ordine di Malta autora Luciana Valentini di Laviano, Roma 2010.

Literatura:

SMRO, Gropriorat Öesterreich, Reproduktion aus Statuta Hospitalis Hierusalem, Řím 1588

Auer, Leopold, Malta.- Vom Ordensstaat zur Europäischen Union. - Ausstellung des Österreichischen Staatsarchivs ; Haus-, Hof- und Staatsarchiv, 15. Juni - 12. Oktober 2007. hrsg. von der Generaldirektorin des Österreichischen Staatsarchivs, Wien 2007

Balbi di Correggio, Francesco, La verdadera relacion de todo lo q[ue] este año de MDLXV ha sucedido en la Isla de Malta, dende antes que la armada del gran turco Soliman llegasse sobre ella, hasta la llegada del socorro postrero del poderosissimo y catholico Rey de España don Phelipe nuestro señor segūdo deste nombre, recogida por Francisco Balbi de Correggio en todo el sitio Soldado, Barcelona 1568

Beránek, Karel – Uhlířová Věra, Archiv českého velkopřevorství maltského řádu, Inventář SÚA, Díl I. - Listiny 1128 - 1880, sv. 1-4, Praha 1966

Bosio, Giacomo, Dell'istoria della Sacra Religione, Giovanni di Santo dell'illustrissima milizia Gerosolimitano, Benátky 1621

Bottarelli; Gottardo, Mario Monterisi;Storia politica e militare del sovrano Ordine di s.

Bradford, Ernle, Řádoví rytíři. Praha 1996

Čáňová, Eliška., Anna Skýbová, Maltézští rytíři - české velkopřevorství (1085 - 1875) - spisy a knihy, (1067)1395 – 1946, Inventář, Praha 1965

Caoursin, Guillaume , Historia von Rhodis, Strasburg 1513, Caoursin, Guillaume, Oratio ad Innocentium VIII. papam, Řím 1485

Capponi, Niccolò , Lepanto 1571. La Lega santa contro l'Impero ottomano, Milano 2012

Cicognara, Vincenzo, I cavalieri dell' Ordine di S. Giovanni di Gerusalemme, detti di Malta, Neapoli 1840

de Puy, Raymond, Regula Hospitalis Hierosolimitani, Frater Raymondus de Podio Magister, Roma 2011

Delaville Le Roulx, Josepha, Les Hospitaliers en Terre Sainte et à Chypre, 1100-1310, Paříž 1904

FEYFAR, Mathias Maria , Aus dem Pantheon der Geschichte des Hohen souveränen Johaniter Maltheser Ordens, Nikolsburg 1882,

Feyfar, Mathias Maria, Aus dem Pantheon der Geschichte des hohen souveränen Johanniter-Ritter-Ordens. Die Retter der Landes-hauptstadt Prag: Rudolf Reichsgraf Colloredo-Wallsee und Franz Xav. Reichsgraf Khevenhüller-Metsch. Ein Beitrag zur Geschichte Böhmens und Österreichs.. Nicolsburg 1882. Václav Novotný, Inquisitio

domorum hospitalis S. Johannis Hierosolmitani per Pragensem archidioecesim facta anno 1373, Praha 1900 in Historický archiv č. 19

Fibich, Ondřej, Tomáš Durdík, Rytíři svatého Jana a jejich hrad ve Strakonících, Strakonice 2011,

Hesounová, Lucie, Maltézská fara v Horažďovicích (1251 – 1850)

Hermenegild, Jireček, Korunní archiv česky: sbírka státních listin koruny české z doby od r. 1306 do r. 1378, Praha 1896,

Klement, Katja, Gottes Gastgeber: Die Ritter des Hospitals von Jerusalem. Die vatikanische Handschrift Vat. Lat. 4852

Kol. Autorů, Řeholní život v českých zemích, Kostelní Vydří, 1997

Kotlářová, Simona, Sedm set let působení maltézských rytířů v Strakonících. In : Strakonice vlastivědný sborník díl 1, kapitoly z histori

Ledvinka, Václav – MRÁZ, Bohumír – VLNAS, Vít, Pražské paláce, Encyklopedický ilustrovaný přehled, Praha 1995

Ludikar, August Česlav, O řádu maltánském, se zvláštním zřetelem na Čechy, Klatovy 1878

Mašek, Petr, Zámecké, hradní a palácové knihovny v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, k výstavě 50 let oddělení zámeckých knihoven Knihovny Národního muzea 1954–2004. Praha, Národní muzeum 2004

Montesi, Mario, Giovanni di Gerusalemme detto di Malta, Bocca, 1940

Moréri, Luis, Le grand dictionnaire historique ou Le mélange curieux de l'histoire sacrée et profane, Paříž 1759

Nowý, Abraham Fische, Hospodářský a Kancelářský Kalendař, Gehožto Pani a Wladařowé ,Praha 1743, str. 4; rovnej Neuer Wirtschaffts- und Cantzeley-Calender (Wirthschafts- und Canzlei-Calender) zu Ehren S. Adalberti Bischoffs, Martyrers, und Patrons des Königreichs Böheimb ... Unter dem Nahmen Abraham Fischers ... auf das Jahr nach der Geburt Jesu Christi , Praha 1776

Ottův slovník, XIII, Encyklopedie obecních vědomostí, J-K, Praha, 1898

Paoli, Paolo Antonio Dell' origine ed istituto del sacro militar ordine di S. Giovambattista Gerosolimitano, detto poi di Rodi, oggi di Malta, 1781

Požízka, Jiří, Maltézští rytíři v Čechách a na Moravě 1870 – 1998.České velkopřevorství řádu maltézských rytířů a jeho představitelé, Olomouc 2002
Rohan, Emanuel de, Codex de Rohan, čl. 13, 1782

Rössler ,Emil Franz,Darstellung der vorbestandenen und gegenwärtigen bürgerlichen Gerichtsstellen und der sog. Nebenrechte, Prags, 1844

Scarabelli, Mons. Giovanni, in Regola e statuti di San Giovanni di Gerusalemme. Storia e Spiritualità, Benátky sine data

Schuppich de Ostromirz , Franciscus, Dissertatio iuridico - canonico civilis, et prolegomenalis De constitutionibus, 1753

Sedlášek, August, Hrady a zámky XI., Miroslav Svoboda, Páni ze Strakonice : vládci Prácheňska a dobrodinci johanitů., Praha 2010

Skopal, Michael, Založení komendy Johanitů na Malé Straně. Pražský sborník historický XXIV, str. 7-37, Praha 1993

Skřivánek, František , Templáři v zemích Koruny české ve světle našich archivních pramenů. Praha : Klub pro českou heraldiku a genealogii, 2003

Skřivánek,, František, Rytíři svatého Jana Jerusalemského u nás, Praha 1995

Tretera, Jiří Rajmund, Slovník církevního práva, 2002

Vilímková, Milada, Urbanistický vývoj území maltézske jurisdikce, Praha 1966

Waldstein - Wartenberg, Berthold, Řád Johanitů ve středověku, Praha 2008

Whitworth Porter, A history of the Knights of Malta, or The Order of the Hospital of St. John of Jerusalem,

Wilkinson, Gardner John, Modern Egypt and Thebes, London 1843

Wurzsbach , Constant von, Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich ,Erster Teil,

Příloha č. 1

Dne 19. května 1789 sepisuje velkopřevor Michael Ferdinand z Althannu před svědky svou poslední vůli. Jako dědic je určen hrabě Prokop Lažanský z Bukové.

In dem 4 blauen kauf Quatern der Testamenten Anno 1789 am Frytag nach dem Sontag Rogate das ist den 22 tn May sub lit.: G 28 p.v.

T Vum: 3728

Praes: 19. May 1789

In Namen der allerheiligsten Dreyfaltigkeit Gottes katters des Sohnes und des Heiligen Geistes.

Demnach ein Hoch Ritterlicher Malteser Orden übermeinen fünften Vermögens Theil Letztwillig zu orden mir ninberaumt hat. Daher habe ich bei wollkommenen vernunfts kräften über jenem (jenem) meinenswillkührlichen Anordnung unterworffenen wevmögens Theil meinesletzten willenn nachfolgneden festsetzen wollen und zwar zu for der ist und

Erstens: Empfehlich meine mit dem Blute Jesu Christi gereinigte Seele in die Hämt ihres erlösers in der zu versichtlichen hofnung das der allerhöhste durch das aller kostbahreste erlösungs Uuterpfand solihe ausnehmen und seinen Aus erwählten verniebahren wird.

Zweitens: Meinen Körper empsehle ich der erdenn, wohin derselbe Christ Chatolischen gebrauch nach und zwar in nie oder andern Kirchen users Orden nach umständen des Todesselle bestattet werden sollen.

Drittens: Alle besorglichen zwistigkeiten möglichst vorgebunger wedre so bemerke ich sonders und ausdrücklich dass zu meiner Nachlassenschaft nach Ordens gebrauch Spolium genannt mein jetzo und in zukunft besitzen des wo einer befindliches - in wo imer bestehendes vormögen genommen volglich davon der fünfte und meiner letztwilligen anordnung unterworsene Theil berechnet werden sollen.

Zu dessen Genauigts erlangung ich.

Wiertens: Orden, womit alle wie immer erdenklich fahrnissen und vorräthe denen meist biethenden veräusert und nachdemn.

Fünftens: die Grund Veste eine jeglichen Testaments die Erneinsetzung ist, daser berufe und benenne zu meinen universal Erben des meiner freyne letztwilligen DISPOSITION überlasenen antheils die einer Christlichen bemitleidung und aushilfe sonderheitlich bemöchtigte Haus-Armen vorüber dir Austheilung 1tr des titl:/: Herren Appellations – Presidentens Grafen von Wiesshnick Excell: überlassen haben will, mit den alleinigen Bitte, womit auf die unter der Malteser Jurisdiction häufig befindliche Haus Arme eine bessondern Rücksich genomen werden möchte.

Vor allen aber und

Sechstens: Solle von dieser meiner letztenwilligen anordnung freystehenden Nachlassenschafts Theil meinem Kammerdinner Johann Lenberer mein bestes kleid mit allen zugehör ausgefolget und sowohl ihme als allen mein übringen officieren laufer Bedientenn Stall leuter Dienstmenshern und überhaupt meinen gesammten.

Haus bediensteten eine ganzjährige besoldung über das sonst gewöhnliche kost geld für ihre Treur dineste aus gesolget werden.

Auf das aber

Siebentens: Mein letzten Willen Vollkommen erfüllet werde so erbitte ich zu meinen Testaments Executorem Sr. Excell: den hoch und Wohlgebohrenn Herren Franz Xaver des heil. Reichs Graf v. Wiezshnik titl. Excell: dann den hoch und Wohlgebohren Herren Prokop Grafen von Lashansky freyherrn von Bukov titl. In Anffassung, das selbe Gewogenheit bezeigen und meinem letztem willen zur wollkommen erffülung zu bringen gütigst sich werden angelegne seye lassen.

Zu diesen beblaubigung habe ic gegenwärtigen letzten Willen in gegenwart deren sonders hierzu erbettene titl. Herren zeugen zur Mit unterfertigung geziemend erbetten. So gesehen
Grass Priorat den 2. Augusti 1775

Michael Ferdinand Graf von Althann

Ferd. E. v. Hillmayer k.k. Gubernial Rath als erbettener zeug

Leopold Nell von Nellenbrg als erbettener zeug
Frantz von Kuntz und freyenthurn als erbettener zeug.

Nach dem ich die Treur dienste meiner haus OFFICIERS und Haus-bedienseten nicht unbelohnt lassen wil, als wermache ich mittelstgegenwärtign Codicills meinen sämtlichen Haus OFFICIERS bedienten Baufer Stall leuten

dienstmenshen und überhaupt meinen Haus bediensteten außer dem in §pho 6to des Testaments geordnete Legato von meinen der letztenwilligen Anordnung unterworfenen vermögens theile jene Baarshaft welche srov. Excellenz der titl: Herr Obristlandhofmeister und Appellations president Graf v. Wieschnik als erbettener Executor meines Testaments zur austheilung unter diese meine Haus bedienstete übernommen hat und auf bewahrt. In doch ausnahme 1000 gl.. Sage Ein Tausend Gulden welche weil mehrere der Haus Officiers sowohl als der übrigen geringen Bediensteten ohne stelle ersatz theils gestorben, theil ausgetreten folgsam mein haus PERSONAL vermindert vor den ich zu meine allgemeine verlassenschaft Masha windme und züruck fallen mache.

Ferner gehet mein wille noch dahin daß die austheilung dieser lediglich in 4000 gl. Sage Vier Tausend Gulden Reinel zu bestehen habenden Baarshaft nach Maaß einem jeden bediensteten usgeworfenen gehalts geshehen soll. Wobey ich aber ausdrücklich erkläre(n): daß ich zu dem vormächtniße dieser auszutheilenden Baarshaft nur jene Haus bedienstete(n) berufe welche wenigstens dey Jahre bei nur gediennt haben und nur zeit meines hinsheidens in meinen diensten sein werden.

Zur Urkund dessen habe ich mich eigensändig unterschriben und mein angebohrens Jesingel beigedrückt dann zum uiberflisse und zu mehreren Sicherheit die nachsteh(f)enden titel Herren zeugen zu unnachtlin zur unnachtheiligen. Mitfertigung erbetten. ?? geshehen Prag
nen 2ten April 1789

Michael Ferdinand Graf von Althann

Johan Graf von Breda Obrister

Johannes Thadäus Frantz etc. Vin Malowitz Maltheser Ritter

Emanuel Fleisner und Wostrowitzs grenadier Hauptman

Codicil

Ich Michael Ferdinand ReichsGraf von Althann Groß-prior des Ritterlichen Malteser Ordens erkläre mittelst gegenwärtigen Codicills das ich alle bei denen Unterthanen der von mir besitzenden Groß-priorats Herschaften zur zeit meines absterbens austehende Schulden Ihnen nachsehe in wessen folge ich hiemit verorden daß alles dies was diese Unterthanen zu der zeit mir schuldig zeye werden, nach kund gemachten Codicill bei den Wirdshafts. Ämtere ordentlich gelösht einem jeden unterthan die Nachlassung seiner Schuld kund gemacht werden soll, worgegen ich hoffe daß nachdem ich das Wohl meiner Unterthanen zu befederen stetts befliesen war und auch auf den Fall meines absterbens ihrer ingedank bin sie auch für die Ruhe meiner Seele dem allmechtigen Gott auflehen und Lebens lang in ihren gebete meiner ingedenk seye werden.

Endlich obwol ich in meinem Testamente Herren EXECUTORE TESTAMENTI benennt habe hingehen Ihnen nicht (zu muthen) kann womit sie nach meinen absterben meine Nachlassenschaft im ganzen Umfängen besorgen möchten. Habe ich zur Erleuchtung dieses Herren EXECUTOREN TESTAMENTI zum Curatore meiner ganzen Nachlassenschaft meinen bisherigen anwald den Herrn Peter Jojann Columban be(e)nder Rechten Doktor und Lands Advocaten benennen wollen welcher das wohls der Mahse im ganzen zu besorgen haben wird.

Zur Urkund daß ich mich unterschrieben und mein angebohrens Pettschaft beigedrückt dan zum überflus die nachstehens Herren zeugen zur nachtheiligen Mitfertigung alles fleißes erbetten. So gesehen Prag den 4ten May 1789

Michael Ferdinand Graf von Althann

Rudolf graf von Morzin als erbettener zeug

Johan Graf von Breda Obrister als erbettener zeug

Johannes Thadäus Frantz etc. Vin Malowitz Maltheser Ritter als zeug

In meinen dd. 4ten May a: c: errichteten Cadicill habe ich erkläret daß alles was meine Unterthanen zur zeit meines absterbens mir shuldig sein werden nachgesehen und geshenckt sein solt nachdem aber dem vernehmen nach diese meine Anordnung wieder meine absicht rufbar geworden ist und mistbraucht auch allenfalls zu hintergehung meiner Erben

angewendet werden könnte als erklöre ich hiemit das meinen sammtlichen Unterthan blaß dieses Schenke und nachsehe was sie mir bis auf den 4tn dieses Monats und Jahrs schuldig waren.

Zur urkund dessen habe ich mich unterschriben und mein angebohrnes I(J)nsigel beygedrückt.

Prag den 15tn May 1789

Michael Ferdinand Graf von Althann

Sothanes unter heuntigen Datto samt denen drey Codicillen behörig kundgemachtes Testament wird zur Bandtäfl: ein verleibung bewilliget.

Von den k. L: Landrechten

Prag den 22tn May 1789

Anton Barth

Actum bei dem königl. Bohemischen Landtafel den 26tn May 1789

L: S: Thad Fer: Limbeck Mpria

Registrator ibidem

Johann Nep: Stoll Mpria

Vidi Spor Mpria

T 1 36x

St fl. 30x

Příloha č. 2

Dopis advokáta Manvilla velkopřevorovi Althannovi:¹⁵²

Advokát Menville obdržel od její Excellence list z 12. října, z něhož k jeho lítosti vyplývá, že Excellence není spokojena s dekretem ctihodných převorů konventu, aby pán – držitel - byl zbaven uvedeného práva na roční pronájem majetku velkopřevorství. Vážený pán neshledává tuto metodu zbavení jako právoplatnou. Od nároku na mortuárium do dnešního dne nemá žádné zprávy o vedení (správě) uvedeným panem rytířem de Maja ve věci odnětí po zesnulém váženém velkopřevorovi, hraběti z Kolowrat. Z uvedeného listu s překvapením shledává, že je uvedena povinnost uhradit devět tisíc zlatých.

Po mnoha jednáních se advokátovi podařilo získat ze směnek ze zbavení práv po zesnulém biskupovi pro pány- bratra Bindi - penzi od 23. března v prvním pololetí 300 neapolských dukátů a ve druhém pololetí správu majetku na Sicílii.

Na Maltě dne 20. listopadu 1769

Excellenza

Strana 1

Mi é pervenuto il veneratis[simo] foglio di V[ostra] E[ccellenza] delli 12.8[ottobre]re dal quale ho rilevato con mio sommo dispiacere non esser Ella contenta del Decreto dei Ven[eren]di Pr[i]ori del Con[ventual]e Tesoro mediante il quale fu rimesso al Sig[nor]e Ricev[itor]e il trattato dell'affitto per L'anno del vacante dei beni del Gran Priorato: L'E[gregio] V[iro] non ci prova esser questo il metodo preferito dalli Statuti e dal quale per quanto mi assicurano non suole riedere la Ven[eren]da Camera del Con[ventual]e Tesoro per non spogliare il Sig[nor]e Ricev[itor]e: dal suo dritto Sin'oggi non mi giunje notizia alcuna della condotta tenuta dal detto ig[nor]e Ricev[itor]e nel fare lo spoglio del defonto Ven[eren]do Gr. Priore Conte di Kollowratt non mi avevo per altro formata idea molto vantaggiosa Scorgendolo abbandonato dal Sig[nor]e de Maja. Rilevo però con mia sorpresa dal Scucitato foglio di V[ostra] E[ccellenza] epersi

152 NA, Maltézští rytíři - české velkopřevorství (1085 - 1875), spisy, karton č. 566

consegnati li miglioramenti ai Creditori e che per riaver qualli
sitrova Ella nell: obbligo di sborzare fiorini novemila, Invero
non so comprendere tale fatto e non posso mai figurarmi
che fosse consegnato lo Stato Priorale desintto nel processo de´
miglioramenti e quando per cosi fosse crederei che L´E[gregio] V[iro]
é in dritto di reclamare quello Stato senza sborzo alumno

Sua Eccellenza

Il Sig[nor]e Gr Pr[iore] di Boemia

Conte di Althan

strana 2

Per conto dei Sig[no]ri Fretelli Bindi doppo moltissimi dibattimenti
mi é riuscito conseguire dagl´effetti dello Spoglio del defonto
Vescovo semestre seaduto li 23. Marzo della pensione di ducati
Napol[eta]ni 300 che godono sulla Menza Vescovile di questi Isola
in riguardo poró al secondo semestre scaduto li 25.7(sette)mbre sede
vacante sono stato rimssso á rispondere la d[...]e pensione dal
prodotto dei beni situati in Sicilia ci spettanti alla menza
sudetta; Io ho partecipato tutto ciò alli d[omin]i Sig[nor]e Tra[te]lli in
Monte Laterone ed essendomi dall essatto Sporavanzata la
somma di 252 al netto riterró questi in credito dell´E[gregio] V[iro]
e potrà intanto rimbonzare li detti Fratelli; con disporre del
danaro o sudetti. Rendo intanto all´E[gregio] V[iro] distintissime grazie
per L´augremento si compiaique destinarmi e nell´ esibite
ai sudi vener[atissi]mi comandi la mia devotis[si]me: servit(o)ri con umile
osequio mi do la gloria di protestar mi

Di Vostra Eccelenza

Malta 20. 9(novem)bre 1769

Umilis[si]mo Devots[si]mo Servitore

L´Avvocato Menville

Příloha č. 3

Rodopis Michaela Ferdinanda Althanna od roku 1574¹⁵³

A **Christoph von Althann (Altheim)**, svobodný pán z Goldegg (24.3.1574, etc, * +Vídeň 10.12.1589)

(∞) Graz 27.12.1571 **Elisabetha Teufel z Guntersdorfu** (*1548 +8.6.1577)

B **Michael Adolf I von Althann** 18.6.1608, Generál, Diplomat, *Murstetten a Weissenkirchen

+ Vídeň 7.5.1636

(∞) Praha 21.11.1627 Maria Eva Elisabeth von Sternberg (*1605 +11.3.1668)

C **Wenzel Michael Franz**, * Vídeň 30.6.1630, +Schloss Wolfersdorf/Glatz 17.5.1686;

(∞) 1666 **Anna Maria Elisabeth von Aspremont-Lynden** (*14.2.1646, +Praha 4.2.1723)

D **Michael Ferdinand**, * Vídeň 1677, +Brieg 18.1.1733; 1m: Bernartice, Moravia 30.1.1699

Maria Eleonora Lazansky (*Bernartice 29.4.1678, +Praha 23.3.1717, pohřbena na Strahově, Praha); 2m: 8.4.1720 Gfn Maria Josefa Serényi de Kisserény (+1779)

E1. **Michael Wenzel Rudolph**, *Praha 13.5.1701, +St.Polten 29.11.1766 (∞)1733 Marie Anna von Lichtervelde (*1708 +1794)

E2. **Michael Karl**, Archbishop of Bari, * Vídeň 29.5.1702, +15.7.1756

E3. **Michael Ferdinand Johann Josef Antonín Joachim**, *Praha 25.6.1708 + 18.5.1789

E4. **Michael Friedrich**, *Praha 23.7.1709

E5. **Michael Amand**, *1722, + 1784

153 NA, Fond Dobřenský, von Althann

E6. Maria Anna, *Praha 15.5.1700, + Praha 15.7.1737

1.(∞) Praha 3.11.1716 Gf Norbert von Kolowrat-Liebsteinsky (*22.1.1696, + 14.1.1727)

2. (∞) 7.2.1735 Altgraf Leopold zu Salm-Reifferscheidt-Hainpach (*21.7.1699 + 19.1.1769)

E7. Anna Maria Wilhelmine , *Praha 7.9.1703, + Vídeň 6.12.1754;

1. (∞): Vídeň 25.8.1721 Philipp Hyazinth von Lobkowitz
(*25.2.1680 + 21.12.1734);

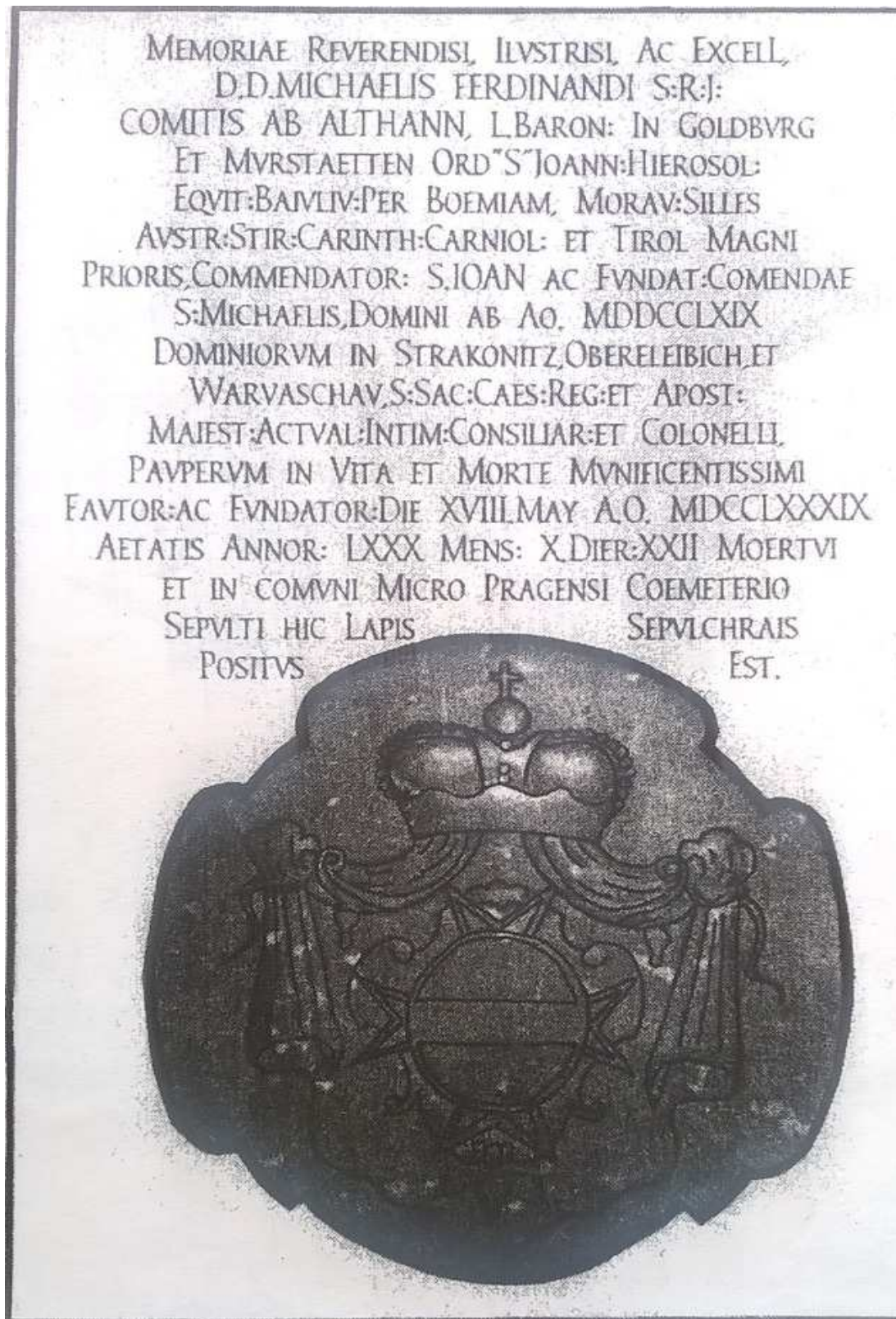
2. (∞) 14.8.1735 Gf Gundacker von Althann (*15.5.1665 +28.12.1747)

Dcera: *Marie Elisabetha Anna Josepha Theresia Waldburga Ludmilla Lydweria Klementina*, *Praha 23.11.1726, + 29.7.1786; 15.4.1743, (∞) Anton Corfitz de Ulfeldt (*15.6.1699 +31.12.1769)

E8. Maria Amalia, *Praha 24.3.1707, + 20.7.1728; (∞)6.3.1727 Damian Johann Philipp svobodný pán ze Sickingenu (+ Praha 1.7.1730)

Příloha č. 4

Náhrobní kámen Michaela Ferdinanda z Althannu v kostele Panny Marie pod řetězem v Praze



Příloha č. 6

Uniforma řádového rytíře 18. – 19. století



Příloha č. 7

Řádový hábit rytíře 18. – 19. století



Příloha č. 8

Řádová kukula profesů určená pro církevní obřady a slavnosti z 20. století a z 18. století

